

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Miglė Bieliauskaitė

Lietuvių filologijos studijų programa

Kaltės problema Vytautės Žilinskaitės pasakose

Bakalauro darbas

Darbo vadovas doc. dr. K. Urba

Ginti leidžiama.....

2017 m. gegužės 25 d.

Vilnius, 2017

Miglė Bieliauskaitė, *Kaltės problema V. Žilinskaitės kūryboje*. Bakalauro darbas, vadovas doc. dr. Kęstutis Urba, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2017, 37 p.

Raktažodžiai: Vytautė Žilinskaitė, vaikų literatūra, kaltė, sąžinė, atgaila, dorovė.

Anotacija

Darbe analizuojama kaltės problema V. Žilinskaitės kūryboje vaikams. Iškeltas tyrimo tikslas – išanalizuoti, kaip V. Žilinskaitės kūryboje vaikams pateikiama kaltės problema. Darbe pasirinktas literatūros šaltinių analizės ir aprašomasis–analitinis metodas. Analizuojamos V. Žilinskaitės trumposios pasakos: „Kumeliuko kerštas“, „Snaigė, kuri nesutirpo“, „Robotos ir peteliškė“ ir „Medinė antis“. Taip pat nagrinėjama apysaka–pasaka „Kelionė į Tandadriką“. Tiriant pastebėta, kad analizuojamuose V. Žilinskaitės kūriniuose vaizduojama, kad personažai jaučia kaltę dėl savo veiksmų, neveikimų arba dėl aplinkybių, kurių negali pakeisti. Kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“ autorė vaizduoja personažo kančią už kitų kaltes, t. y. aukščiausią žmogaus dorovės pakopą. V. Žilinskaitės kūriniuose vaizduojama atgaila rodo, kad svarbiausia išsaugoti savo dorovines vertybes. Darbas gali būti įdomus ir naudingas detalesniam kaltės jausmo vaikų literatūroje tyrimui. V. Žilinskaitės kaltės jausmo vaizdavimo bruožus būtų tikslinga palyginti su kitų vaikų rašytojų kūriniais.

Turinys

Ivadas.....	4
1. Teorinės darbo prielaidos	6
1.1. Kaltės sampratos teoriniai aspektai	6
1.1.1. Kaltės sąvokos apibrėžimas.....	6
1.1.2. Kaltės samprata nuo antikos laikų.....	11
1.2. Kaltės jausmas literatūroje.....	13
2. Vaikų literatūros rašytojos Vytautės Žilinskaitės pristatymas	15
3. Kaltės problema V. Žilinskaitės kūrinuose	20
3.1. Kaltės jausmas V. Žilinskaitės pasakose	20
3.2. Kaltės problema kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“	26
Išvados	34
Summary.....	36
Literatūros ir šaltinių sąrašas	37

Įvadas

Darbo aktualumas ir naujumas. Vaikų literatūra – tai vienas iš pažinimo būdų. Knygos atlieka ne tik estetinę, bet ir auklėjamąją funkciją, ji ugdo pilnavertę asmenybę. V. Žilinskaitė savo kūryboje vaikams siekia perteikti realaus gyvenimo vaizdą be jokių pagražinimų. Jos kūriniai prabylą į sąžinę, autorės tiek trumposiose pasakose, tiek pasakojimuose, galima suvokti tikrąsias vertybes. Todėl V. Žilinskaitės literatūra skirta vaikams turi svarią įtaką vaiko asmenybės formavime.

Viena iš asmens dorėjimų sąlygų yra savo kaltės suvokimas. Kaltės vaizdavimas literatūroje leidžia jaunajam skaitytojui puoselėti savo gerąsias savybes, rasti atsakymus į klausimus, kurie neduoda ramybės. Todėl šiame rašto darbe tiriama kaltės problema V. Žilinskaitės kūryboje.

Kaltės problema V. Žilinskaitės literatūroje vaikams dar nebuvo gvildenta. Nors literatūros tyrinėtojai (K. Urba, I. Klimašauskienė, L. Abraitytė, D. Dobilaitė, R. Skunčikas ir kt.) nagrinėjo autorės kūrinių įtaką ir reikšmę vaikų ugdymui, tačiau kaltės problema nebuvo išsamiai nagrinėjama jos kūryboje.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo objektas – kaltės problema vaikų literatūroje. Tikslas – išanalizuoti, kaip V. Žilinskaitės kūryboje vaikams pateikiama kaltės problema. Atsižvelgiant į teorinėje dalyje pateiktą medžiagą, mėginama nustatyti, ar tam tikros, įvairių mokslininkų išskirtos, kaltės formos yra būdingos V. Žilinskaitės kūrinių personažams. Kad tikslas būtų pasiektas, kelti tokie uždaviniai:

1. Aptarti kaltės sąvoką ir pagrindines jos formas;
2. Išanalizuoti kaltės problemos vaizdavimo bruožus vaikų literatūroje;
3. pristatyti V. Žilinskaitę ir jos kūrybą vaikams;
4. Išanalizuoti kaltės problemą V. Žilinskaitės trumposiose pasakose;
5. Nustatyti kaltės jausmo problemą kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Darbe analizuojamos V. Žilinskaitės trumposios pasakos: „Kumeliuko kerštas“, „Snaigė, kuri nesutirpo“, „Robotas ir peteliškė“ ir „Medinė antis“. Taip pat nagrinėjama apysaka–pasaka „Kelionė į Tandadriką“. Pasirinkti būtent šie autorės kūriniai, kadangi jose vaizduojamos skirtingos kaltės formos. Taip pat autorės kūrinys „Kelionė į Tandadriką“ pripažintas vienu geriausių. Tuo tarpu kūriniai „Kumeliuko kerštas“, „Snaigė, kuri nesutirpo“ ir „Robotas ir peteliškė“ įtraukti į autorės rinktinių knygą „Robotas ir peteliškė“, kuri išsiskiria menine branda.

Darbe pasirinktas literatūros šaltinių analizės ir aprašomasis–analitinis metodas. Analitinis literatūros šaltinių analizės metodas padeda apibendrinti kaltės sampratą, jos pagrindines formas bei

vaizdavimo bruožus vaikų literatūroje. Tuo tarpu aprašomasis metodas suteikia galimybę nustatyti kaltės problemos vaizdavimą V. Žilinskaitės trumposiose pasakose ir kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“.

Darbo struktūra. Bakalauro darbą sudaro įvadas, teorinė ir tiriamoji dalys, išvados, šaltiniai ir literatūra. Įvade pristatoma darbo tema, jos naujumas ir aktualumas, darbo objektas, tikslas, uždaviniai bei tyrimo metodai. Teorinėje dalyje pateikiamas kaltės jausmo apibrėžimas, jos pagrindinės formos, taip pat išskiriami pagrindiniai kaltės problemos bruožai vaikų literatūroje. Tiriamojoje dalyje pristatoma V. Žilinskaitė ir jos kūryba. Analizuojama kaltės problema jos trumposiose pasakose ir kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, suformuluotos atsakant į iškeltus probleminius klausimus. Taip pat pridedamas 35 pozicijų naudotos literatūros sąrašas ir 6 pozicijų šaltinių sąrašas. Darbe yra 1 lentelė.

1. Teorinės darbo prielaidos

1.1. Kaltės sampratos teoriniai aspektai

1.1.1. Kaltės sąvokos apibrėžimas

Kaltės samprata nėra vienareikšmė – ji gali būti suprantama ne tik teisine prasme, bet ir filosofiniu, psichologiniu, socialiniu aspektu. Kaltės sąvokos daugiavertumą ir jo platus vartojimo spektrą lemia įvairiapusiškas socialinių santykių reguliavimas. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje kaltė apibūdinama taip: „tai vidinio sąžinės balso įsisąmoninimas, leidžiantis suvokti atlikto veiksmo moralinę kokybę, lemiantis veiksmo subjekto galimą atsakomybę“¹. Rusų autoriai kaltę apibūdina kaip dorovinio ar teisinio įstatymo pažeidimo suvokimą, santykį su savo netinkamu elgesiu ir dėl jo atsiradusiomis pasekmėmis; tai, kas verta priekaišto. Platesnis kaltės apibrėžimas pateikiamas Oksfordo anglų kalbos žodyne. Kaltės jausmas apibrėžiamas kaip:

- faktas padarius specifinį arba numanomą teisės pažeidimą arba nusikaltimą.
- jausmas pasielgus blogai arba neįvykdžius įsipareigojimo².

Švedų vaikų literatūros tyrėja Marija Nikolajeva nurodo, kad Oksfordo anglų kalbos žodyne kaltės apibrėžimas pabrėžia didelį skirtumą tarp kaltės jausmo supratimo iš teisinės ir emocinės perspektyvos³. Iš teisinės perspektyvos kaltės jausmas vertinamas kaip faktas, tuo tarpu iš emocinės perspektyvos kaltės jausmo vertinimas yra subjektyvus ir reikalauja išsamesnės analizės. Todėl šiame darbe detaliau analizuosime kaltės jausmą iš emocinės perspektyvos.

Lietuvos filosofas ir pedagogas Vincentas Žemaitis kaltę apibūdina kaip dorovinį jausmą, kuris neleidžia žmogui susitaikyti su blogiu savyje, verčia atgailauti dėl to, kas įvyko, ir ateityje nekartoti nedorų veiksmų. Anot autoriaus, kaltės jausmo neišgyvena doroviškai atsilikę ir degradavę žmonės. Kaltės būseną tokiems žmonėms paprastai kelia teisinė sankcija, kuri ne tik numato bausmę, bet kartu siekia pažadinti žmogaus sąžinę. Be to, žmonių elgesį ir jų tarpusavio santykius reguliuoja ne tik teisės institutas, bet ir kitos socialinės normos, pavyzdžiui, moralinės bei religinės nuostatos, kurios nukreiptos į vidinį savęs vertinimą⁴. Panašiai apie kaltės jausmą mano ukrainiečių rašytojas ir pedagogas Vasilijus Suchomlinskis. Autorius nurodo, kad kaltės jausmas tai yra taurus išauklėto

¹Tumelis, J. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo enciklopedijų leidybos institutas, 2006, 233.

²Nikolajeva, M. Guilt, empathy and the ethical potencialo of children's literature. *Journal of children's literature research*, 2012, 2. Prieiga internetu: <http://www.barnboken.net/index.php/clr/article/viewFile/139/221> (žiūrėta 2017-03-27).

³Čia ir toliau šiame darbe iš anglų kalbos versta šio darbo autoriaus.

⁴Žemaitis, V. *Dorovės sąvokos*. Vilnius: Mintis, 1983, 153.

žmogaus jausmas. Todėl kaltės neišgyvena tik kvailys ir visiškas dorovinis tamsuolis. Kaltės jausmas ne žeminantis, o sąžinės graužatis, siekimas būti doroviškai nesuteptam ir tyram. Abu autoriai sutinka, kad kaltės jausmą išgyvena ne visi žmonės, todėl teisės institucijos ir socialinės normos reguliuoja jų elgesį ir tarpusavio santykius.

Vokietijos ir Amerikos filosofas, vertėjas ir poetas Valteris Kaufmannas buvo priešingos nuomonės apie kaltės jausmą. Autorius sako, jog kaltę reikia peržengti, nes tai nieko vertas jausmas, jis orientuotas į praeitį, kurios nepakeisi. Autonomiškas žmogus savęs nekaltina, tik save kritikuoja, bet neverda savigraužos sultyse. Vietoj išpažinties ir atgailos, jis pats sau kukliai pasiryžta geriems darbams. V. Kaufmannas sako, jog „tas, kas nori pasiekti autonomiją, turi pirmiausia <...> įveikti Teisingumą bei Kaltę“. Autoriaus nuomone, šios pastangos – nesėkmingos, nes, deja, neįmanoma visiems racionaliems žmonėms priimtinu būdu aiškiai ir neginčijamai protu nustatyti, ko kiekvienas žmogus už savo gerą būdą ar gerus darbus yra nusipelnęs gero, o už blogą būdą ir blogus darbus – blogo, ir apskritai neįmanoma protu net apytiksliai nustatyti, kaip ir kieno turėtų būti pasaulyje paskirstomos gėrybės taip, kad tas paskirstymas būtų teisingiausias. Todėl V. Kaufmannas daro išvadą, kad „su teisingumo mirtimi baigiasi ir kaltės tironija. Juk be teisingumo nėra ir kaltės. Sakyti, jog kas nors yra arba jaučiasi kaltas, reiškia teigti, kad jis nusipelnęs ar jaučiasi nusipelnęs bausmės. Tačiau sykį supratęs, jog niekas nenusipelnęs bausmės, galime daryti išvadą, kad niekas nėra ir neturėtų jaustis kaltas“⁵. Autorius kaltę vertina kaip praeitį, kurios nepakeisi, tačiau jis neatsižvelgia į tai, kad kaltės jausmas verčia atgailauti ir nekartoti nedorų veiksmų ateityje. Vadinasi kaltės jausmas tai ne tik praeities, bet ir ateities fenomenas.

Rusijos mokslininkas ir psichologijos mokslų daktaras Jevgenijus Iljinas kaltę apibūdina kaip sudėtingą psichologinį fenomeną, kuris glaudžiai susijęs su tokia moraline savybe, kaip sąžinė⁶. Tuo tarpu sąžinė apibrėžiama kaip emocinis savo elgesio vertinimas. Žmogus, pažeidęs dorovės normą, praranda teisumą, išgyvena kaltės jausmą. Kaltę sužadina žmogaus savimonė, jo sąžinė⁷. Kaltės jausmas pasireiškia sielogauža, susikrimitimu, dvasine kančia, savęs pasmerkimu. Tokie vidiniai išgyvenimai kartais ilgai trunka, būna sunkūs ir kankinantys. Žmogus nusiramina tik atlyginęs skriaudą arba kitaip išpirkęs kaltę⁸. Vadinasi kaltės jausmas glaudžiai siejamas su sąžine, vidiniais išgyvenimais, kurie kartais atstoja bausmės atlikimą.

⁵Kaufmannas, W. *Without Guilt and Justice: from Decidophobia to Autonomy by Walter Kaufmann*. New Yourk: P.H. Wyden, 1973, 274.

⁶Iljin, J. *Emocijos ir jausmai*. Maskva: II leidykla, 2007, 201.

⁷Čia ir toliau šiame darbe iš rusų kalbos versta šio darbo autoriaus.

⁸Žemaitis, V. *Dorovės sąvokos*, 153.

Vokiečių psichologas ir universiteto dėstytojas Helmutas Benešas nurodo, kad kaltės jausmas kyla dėl netinkamo reagavimo, nusižengimo pareigai ar piktadarystės. Pasak autoriaus, kaltės jausmas kyla dėl dviejų sąlygų: viena vertus, turi būti išugdytas atsakomybės jausmas, kita vertus, reikalinga savikritika, galinti reikštis kaip atgaila, atsakingumas, noras atitaisyti klaidą (kitų kritikavimo rezultatas – piktinimasis jų nusižengimais). Spėjama, kad kaltės jausmus gali žadinti tiek įgimtos, tiek išmoktos ar sąmoningai valdomos kognityvinės (taisyklių supratimas) priežastys. Pagal turinį nurodomos tokios kaltės priežastis: nerealizuotos galimybės, neįmanomumas visiškai susitapatinti su kitu, natūralaus ir civilizuoto gyvenimo neatitikimas⁹. Autorius praplečia V. Žemaičio ir V. Suchomlinskio mintis, kad kaltės jausmas būdingas ne visiems, kadangi jo atsiradimą sąlygoja žmogaus įgimtos bei įgytos sąvybės.

Prancūzų filosofas Polis Rikioras nurodo, kad kaltumo suvokimas sutampa su bausmės numatymu, t. y. kaltė yra sutrikusios sąmonės savęs sekimas, savęs apkaltinimas ir savęs pasmerkimas. Panašiai mano lenkų psichologė Zenomena Plužek. Autorė savo knygoje „Pastoracinė psichologija“ nurodė, kad kaltės jausmas kyla tada, kai žmogus nusižengia socialinei arba jo paties pripažintai vertybių sistemai. Dėl kaltės jausmo suvokimo žmogui net gali kilti poreikis būti nubaustam¹⁰. Vadinasi kilus kaltės jausmui, bausmės vykdymas turbūt yra garantuotas ir savarankiškas.

Vienas reikšmingiausių XX a. mąstytojų vokiečių filosofas Martinas Heideggeris nurodo, kad tikroji žmogiškosios egzistencijos prasmė yra savęs paties supratimas ir realizavimas per neautentišką egzistenciją. Šią užduotį žmogui padeda įvykdyti sąžinė, kuri nuolat ragina būti pačiu savimi, sukelia kaltės jausmą. M. Heideggerio nuomone, kaltės idėja nėra savavališkai išmąstyta ir priskirta žmogui. Kasdieniame gyvenime žmogus kaltumą supranta kaip ko nors, ką galėjo padaryti, nepadarymą, arba realizuodamas kokią nors galimybę, pats to nenorėdamas, ją atėmė iš kito žmogaus. Būtent toks požiūris „būti kalnu“, veda prie egzistencinės kaltės idėjos, kurią jis apibrėžia per trūkumą, t. y. nebuvimą¹¹. Apibendrinat autoriaus mintis, galima teigti, jog žmogus jaučiasi kaltas ne tik dėl savo nedorių veiksmų, bet ir dėl neveikimo.

1 lentelėje pateiktos apibendrintos autorių nuomonės. Kaip matome iš lentelėje pateiktos informacijos, dauguma autorių apie kaltę yra panašios nuomonės. Jų manymu, kaltės jausmas, kurį sužadina sąžinė, verčia atgailauti. Tik V. Kaufmannas teigia, jog kaltė yra nieko vertas jausmas, kuris

⁹Helmut, B. *Psichologijos atlasas I tomas*. Vilnius: Alma litera, 1924, 215.

¹⁰Rikioras, P. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis, 1989, 281-292.

¹¹Heideggeris, M. *Būtis ir laikas. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1993, 283.

orientuojasi į praeitį. Tačiau kaltės jausmas tai ne tik praeities, bet ir ateities fenomenas, kadangi jis skatina nekartoti nedorų veiksmų

1 lentelė. *Kaltės sampratos apibrėžimo apibendrinimas*

AUTORIUS	KALTĖS APIBRĖŽIMAS	PAGRINDINĖS SAVYBĖS
Vincentas Žemaitis, 1983	Kaltė tai dorovinis jausmas, kuris neleidžia žmogui susitaikyti su blogiu savyje, verčia atgailauti dėl to, kas įvyko, ir ateityje nekartoti nedorų veiksmų.	Dorovinis jausmas, kuris verčia atgailauti.
Vasilijus Suchomlinskis, 2007	Kaltės jausmas tai yra taurus išauklėto žmogaus jausmas. Todėl kaltės neišgyvena tik kvailys ir visiškas dorovinis tamsuolis. Kaltės jausmas ne žeminantis, o sąžinės graužatis, siekimas būti doroviškai nesuteptam ir tyram.	Kaltė – taurusišauklėto žmogaus jausmas, o sąžinės graužatis – siekimas būti doroviškai nesuteptam.
Valteris Kaufmannas, 1973	Kaltę reikia peržengti, nes tai nieko vertas jausmas, jis orientuotas į praeitį, kurios nepakeisi. Autonomiškas žmogus savęs nekaltina, tik save kritikuoja, bet neverda savigraužos sultyse. Vietoj išpažinties ir atgailos, jis pats sau kukliai pasiryžta geriems darbams.	Nieko vertas jausmas, kuris orientuojasi į praeitį.
Jevgenijus Iljinas, 2007	Kaltę apibūdina kaip sudėtingą psichologinį fenomeną, kuris glaudžiai susijęs su tokia moraline savybe, kaip sąžinė. Tuo tarpu sąžinė apibrėžiama kaip emocinis savo elgesio vertinimas. Žmogus, pažeidęs dorovės normą, praranda teisumą, išgyvena kaltės jausmą. Kaltę sužadina žmogaus savimone, jo sąžinė.	Sudėtingas psichologinis fenomenas, kurį sužadina sąžinė.
Helmutas Benešas, 1924	Kaltės jausmas kyla dėl netinkamo reagavimo, nusižengimo pareigai ar piktadarystės. Kaltė kyla iš dviejų sąlygų: viena vertus, turi būti išugdytas atsakomybės jausmas, kita vertus, reikalinga savikritika, galinti reikštis kaip atgaila, atsakingumas, noras atitaisyti klaidą.	Kaltės jausmą gali sužadinti tiek įgimtos, tiek išmoktos ar sąmoningai valdomos priežastys.
Polis Rikioras, 1989	Kaltumo suvokimas sutampa su bausmės numatymu, t.y. kaltė yra sutrikusios sąmonės savęs sekimas, savęs apkaltinimas ir savęs pasmerkimas.	Kaltumo suvokimas sutampa su bausmės numatymu.
Zenomena Plužek, 1997	Kaltės jausmas kyla tada, kai žmogus nusižengia socialinei arba jo paties pripažintai vertybių sistemai. Dėl kaltės jausmo suvokimo žmogui net gali kilti poreikis būti nubaustam.	Kaltės jausmas kyla, kai nusižengiama vertybių sistemai. Atsiranda poreikis būti nubaustam.
Martinus Heideggeris, 1993	Sąžinė, kuri nuolat ragina būti pačiu savimi, sukelia kaltės jausmą. Kasdieniniame gyvenime žmogus kaltumą supranta kaip ko nors, ką galėjo padaryti, nepadarymą, arba realizuodamas kokią nors galimybę, pats to nenorėdamas, ją atėmė iš kito žmogaus.	Kaltės jausmą sukelia sąžinė.

Kaltės formos. K. T. Jaspersas, turėjęs didelę įtaką šiuolaikinei filosofijai, teologijai ir psichiatrijai, sukūrė savitą egzistencializmo variantą, kuriame, be laisvės, istoriškumo, „ribinių situacijų“ kategorijų, reikšmingi ir kaltės bei moralinės atsakomybės klausimai. K. T. Jaspersas išskyrė keturias kaltės formas¹²:

- Kriminalinę kaltę. Nusikaltimas yra objektyviai įrodomi veiksmai, prieštaraujantys aiškiai apibrėžtiems įstatymams. Šiuo atveju instancija yra teismas, kuris formaliu procesu patikimai

¹²Jaspersas, K. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis, 1989, 261-263.

nustato faktus ir pritaiko jiems įstatymus.

- Politinę kaltę, kuri slypi valstybės veikėjų veiksmuose ir valstybinėje pilietybėje, dėl kurios tos valstybės gyventojai turi kęsti veiksmų padarinius. Kiekvienas žmogus dalijasi su kitais atsakomybe už tai, kaip jis yra valdomas. Instancija čia, ir vidaus, ir užsienio politikoje, yra nugalėtojo valia ir galia.
- Moralinę kaltę. Už visus veiksmus, tame tarpe politinius ir karinius, žmonėms tenka moralinė atsakomybė. Šiuo atveju negalioja taisyklė: „Įsakymas yra įsakymas“. Priešingai, kaip nusikaltimas yra nusikaltimas, nors jis ir būtų įsakytas. Taip kiekvienas veiksmas yra pavaldus ir moraliniam vertinimui. Instancija čia – sava sąžinė ir bendravimas su draugu ir su artimu, su mylinčiu, mano siela besirūpinančiu žmogum.
- Metafizinę kaltę. Tarp žmonių yra solidarumas, kuris kiekvieną daro atsakingą už visas pasaulio neteisybes ir skriaudas, ypač už nusikaltimus, daromus jam matant ar žinant. Jeigu asmuo nedaro visko, kad užkirstų kelią nusikaltimui, tai jis yra kaltės bendrininkas. Jeigu žmogus neaukėja gyvybės, mėgindamas sukliudyti, kad nebūtų žudomi kiti, tada jis jaučiasi kaltas, nors ši kaltė nėra suvokiama juridiniu, politiniu ir moraliniu požiūriu. Instancija čia – vienas Dievas.

Filosofas metafizinei kaltei skyrė daugiausiai dėmesio. Pasak jo, jeigu žmogus nedaro visko, ką jis gali, kad užkirstų kelią nusikaltimams, tai jis yra „kaltės bendrininkas“, pvz., „jeigu aš neaukėčiau gyvybės, mėgindamas sukliudyti, kad nebūtų žudomi kiti, bet stovėjau nieko neveikdamas, tai jaučiuosi kaltas, nors ši kaltė nėra iki galo suvokiama juridiniu, politiniu ir moraliniu požiūriu“. Keturių kaltės sąvokų išskyrimas paaiškina priekaištų prasmę. Taip, pavyzdžiui, politinė kaltė reiškia, tiesą, visų valstybės piliečių atsakomybę už valstybinės veiklos padarinius, bet ne kriminalinę ar moralinę kiekvieno paskirto valstybės piliečio kaltę dėl nusikaltimų, padarytų valstybės vardu.

Jausmai susiję su kalte. Pažymėtina, kad autoriai dažnai nurodo, kad kaltės jausmą lemia sąžinė. Graikų filosofas Sokratas sąžinę apibūdino kaip vidinį įspėjantį balsą, tačiau neįmanoma tiesiai ir aiškiai pasakyti nei iš kur jis, nei ką konkrečiai sako¹³. Pasak V. Žemaičio, „[n]uo senų laikų sąžinė vadinama vidiniu žmogaus teisėju“¹⁴. Autorius daro išvadą, kad „sąžinė yra vidinis žmogaus elgesio vertintojas, sprendžiantis apie mūsų veiksmų dorovinę prasmę. <...>Vertindama žmogaus veiksmus, smerkdama blogį ir pritardama gėriui, sąžinė priešinasi amoralioms paskatoms ir kreipia žmogų rinktis garbingą elgesį“¹⁵. Vokiečių filosofas Aloisas Halderis nurodo, kad „sąžinė visuomet priklauso nuo

¹³Halder, A. *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2002, 194.

¹⁴Žemaitis, V. *Dorovės sąvokos*, 269.

¹⁵Ten pat.

konkrečios visuomenės situacijos. Galimybė padaryti objektyviai neteisingą sprendimą (dėl nepakankamo kokių nors dalykų žinojimo arba dorovinės sąmonės vertinimo klaidos) sąžinė laisvę tam tikrais atvejais (ir tik viešumo atžvilgiu) apriboja. Kita vertus, negalėjimas eiti prieš savo sąžinę ypatingose situacijose (pvz., suvokiant kokio nors potvarkio nedorybingą) duoda teisę individui pasipriešinti autoritetui¹⁶. Taigi, sąžinė priklauso nuo konkrečios visuomenės situacijos, ji apibūdinama, kaip žmogaus elgesio reguliatorius, kuris skatina pasielgti garbingai.

Taip pat autoriai teigia, kad kaltės jausmas verčia atgailauti. Vokiečių kilmės filosofas ir psichiatras Karlas Teodoras Jaspersas nurodo, kad „moralinę kaltę jaučia visi, kas palieka širdyje vietos sąžinei ir atgailai“¹⁷. Pasak vokiečių filosofo ir sociologo Maxo Schelerio, mes galime išsivaduoti nuo kaltės jausmo, dėka atgailos, kuri dvasiniame gyvenime užima ypatingą vietą. Autorius teigia, kad tikroji atgaila yra atliekama ne dėl netinkamai atlikto konkretaus veiksmo, bet dėl būsenos, kurią asmuo įgyja dėl kaltės jausmo išgyvenimo. Tuo remdamasis, M. Scheleris nori pagrįsti sampratą, kad „tikroji atgaila žmogų veikia kaip sielos savigyda ir yra vienas iš būdų atgauti prarastas dvasines jėgas“¹⁸. Taigi, kaltės jausmą panaikina atgaila. Atgaila, keisdama praeities veiksmus ir poelgius yra nukreipta į sielos gydymą ir yra vienas iš būdų atgauti prarastas dvasines jėgas.

Apibendrinus autorių nuomonės galima teigti, kad kaltę galima vertinti iš teisinės perspektyvos, t. y. faktas padarius nusikaltimą, ir iš emocinės perspektyvos, kai kaltė pasireiškia savigrauža pasielgus blogai. Iš emocinės perspektyvos kaltė įvardijama kaip dorovinis jausmas, kurį sukelia sąžinė, tuo tarpu sąžinė yra emocinis savo elgesio vertinimas. Kaltės jausmas gali kilti iš dviejų sąlygų, t. y. turi būti išugdytas atsakomybės jausmas, taip pat reikia būti savikritišku. Todėl degradavę ir doroviškai atsilikę žmonės neturi kaltės jausmo. Kaltumo suvokimas sutampa su bausmės numatymu, jis verčia atgailauti ir nekartoti nedorų veiksmų ateityje. Taigi, kaltės jausmą galima vertinti kaip vertybę, kuri skatina nenusižengti socialinei ir pačio žmogaus pripažintai vertybių sistemai.

1.1.2. Kaltės samprata nuo antikos laikų

Pirmasis apie moralinę atsakomybę pasisakė žymus antikos filosofas Aristotelis (384-323 m. pr.). Filosofas nurodo, kad žmonės turi racionalaus pasirinkimo sugebėjimą, todėl jų veiksmai gali būti smerkiami arba giriami. Tačiau Aristotelis išskiria, ką galima ir ko negalima girti, smerkti ar bausti.

¹⁶Halder, A. *Filosofijos žodynas*, 2002, 184.

¹⁷Jaspersas, K. *T. Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*, 273.

¹⁸Kuzmickas, B. *Katalikiškoji filosofija. XIX ir XX a.* Vilnius: LTU leidybos centras, 2003, 173.

Jo manymu, žmogus atsakingas tik už tai, ką jis padarė norėdamas. Atleidimą už nedorus jausmus ir veiksmus nusipelno tie, kurie taip elgiasi prieš savo valią, tuo tarpu nubausti turi būti tie, kurie taip nori elgtis. Aristotelio kaltės apibrėžime esminis dalykas yra žmonių poelgių sąmoningumas¹⁹. Taigi, Aristotelio nuomone, žmogus yra kaltas tik už tuos veiksmus, kuriuos padarė norėdamas pats. Tuo tarpu, jei asmenį verčia elgtis neteisingai, tuomet jis nėra kaltas už šiuos veiksmus.

XVII a. anglų filosofas Tomas Hobsas nurodo, kad žmonių elgesį reguliuoja prigimtinė teisė, t. y. nuo žmonių valios nepriklausantys įstatymai. Filosofas prigimtinei teisę apibrėžia kaip žmogaus laisvę elgtis taip, kaip jam atrodo tinkamiausia. Šalia prigimtinės teisės yra pilietiniai įstatymai, kuriuos kuria patys žmonės. Tuo tarpu kaltės jausmas, anot filosofo, tai žmonių gebėjimas suvokti savo veiksmus, kurie prieštarauja prigimtinėi teisei, bei galimybė žinoti pilietinius įstatymus, kurie buvo pažeisti²⁰. Taigi, T. Hobsas kaltės suvokime išskiria du pagrindinius elementus – prigimtinei teisę ir pilietinius įstatymus.

XVIII a. vokiečių filosofas Imanuelis Kantas kaltės moralinę sampratą praplėtė reliatyviu turiniu. Filosofas teigė, žmogiškoji kaltė yra absoliuti, t. y. žmogus yra kaltas ne tik dėl blogų savo maksimos²¹ paskatų, bet ir dėl prigimtinės nuodėmės. I. Kantas nurodo, kad sąžinė baudžia tuos žmones, kurie tapatina malonumus ir moralinę pareigą. Pasak filosofo, blogio arba buvimo kalto būseną įveikiama pakeičiant mąstymą, priskiriant savo maksimai gerą nuostatą, stiprinant charakterį²². I. Kantas aiškiai skyrė moralinę ir teisinę kaltę. Taigi, anot I. Kanto, žmogus yra kaltas, jei jis veikia priešingai kito žmogaus interesams, tačiau etiniupožiūriu jis tampa kalto jau tada, kai jam tik iškyla mintis apie tokį veikimą.

XX a. vokiečių filosofas M. Heideggeris teigia, kad sąžinė nėra bausmė, kaip ją suvokė Imanuelis Kantas. Egzistencialinėje analizėje tapimą kalto autorius grindžia tam tikru žmogaus egzistencijos buvimu pirminėje kaltės būtyje, t. y. nuolatiniame atsilikime nuo savotikrosios galimybės būti pačiu savimi²³. Taigi, anot filosofo, kasdieniame gyvenime žmogus kaltumą supranta kaip ko nors, ką galėjo padaryti, nepadarymą. Tai lyg sąžinės jausmas, kuris skatina būti pačiu savimi.

Apibendrinant galima teigti, jog kaltės jausmo suvokimas nuo antikos laikų plėtėsi. Pradžioje žmogus buvo laikomas kalto tik už tuos veiksmus, kuriuos padarė norėdamas pats. Tuo tarpu, jei asmenį verčia elgtis neteisingai, tuomet jis nėra kaltas už šiuos veiksmus. Vėliau buvo išskirti du

¹⁹ Akrilas J. L. *Aristotelis*. Vilnius: Atvirosios Lietuvos fondas, 1994, 229.

²⁰ Leonas P. *Teisės filosofijos istorija*. Vilnius: Mintis, 1995, 155.

²¹ Maksima yra subjektyvus norėjimo principas. Objektivus principas (t.y. toks, kuris bet kuriai protingai būtybei turėtų būti praktiniu pagrindu taip pat subjektyviai, jei protas visiškai valdytų troškimų galias) yra praktinis dėsnis.

²² Kantas I. *Dorovės metafizikos pagrindai*. Vilnius: Mintis, 1980, 20-31.

²³ Heideggeris, M. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis, 1989, 224-260.

pagrindiniai kaltės jausmo elementai – prigimtine teisė ir pilietiniai įstatymai. Taip pat buvo detalizuota kaltės jausmo samprata, t. y. nurodyta, kad žmogus yra kaltas, jei jis veikė priešingai kito žmogaus interesams, tačiau etiniu požiūriu jis tampa kaltu jau tada, kai jam tik iškyla mintis apie tokį veikimą. Tuo tarpu savokasdieniam gyvenime žmogus kaltumą supranta kaip ko nors, ką galėjo padaryti, nepadarymą.

1.2. Kaltės jausmas literatūroje

Kaltė yra vienas iš svarbiausių moralinių problemų, kurias XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje kelia didieji pasaulio rašytojai humanistai. Itin jos gilios F. Dostojevskio kūryboje. Švedų vaikų literatūros tyrėja M. Nikolajeva strapsnyje „Kaltė, empatija ir etikos potencialas vaikų literatūroje“, nurodo, kad kaltė yra sudėtinga socialinė emocija, kuri apima kelis nesuderinimus tikslus²⁴. Dėl to kaltės atvaizdavimas literatūroje reikalauja gerai išsivysčiusios empatijos ir sudėtingų minčių skaitymo įgūdžių. Taip pat tai reikalauja atitinkamų teisės aktų žinių ir nusikaltimų bei sąžinės griaužiatės moralinių pasekmių supratimo. Kaltė yra plačiai analizuojamas klausimas literatūroje. Nors kiekvienas žmogus patyręs tam tikrą kaltės ir sąžinės graužaties jausmą, tačiau tik nedaugelis turėjo didelį kaltės jausmą, kaip Makbetas arba Raskolnikovas. Literatūroje per netiesioginę patirtį galime suprasti kaip jaučiasi kiti žmonės, kurie padarė nusikaltimą. Vieni herojai patiria kaltės jausmą, kiti neapgailestauja dėl savo veiksmų. Taip per literatūros skaitymą galima projektuoti savo pačių emocijas²⁵.

Literatūra leidžia mums per netiesioginę patirtį suprasti, kaip jaučiasi kiti žmonės, kurie su arba be gailesčio padarė nusikaltimą. Ji taip pat padeda mums projektuoti savo pačių emocijas. Jauniems skaitytojams, kurie dar neturi supratimo apie pagrindinius moralinius klausimus, reikia suprasti herojų kaltės išgyvenimus. Kaltės jausmas nėra paplitęs vaikų literatūroje, tačiau jis yra beletristinėje vaikų sąveikoje su kitais žmonėmis, suaugusiais ir bendraamžiais. Pavyzdžiui, vaikas gali jaustis kaltas nepaklausęs suaugusiojo, nesilaikydamas taisyklių, negražiai elgdamasis ir pan. Taip pat vaikai gali jaustis kalti be priežasties dėl suaugusiųjų veiksmų, pavyzdžiui, tėvams skiriantis.

Kūrinys labai sudėtinga atvaizduoti kaltės jausmą, nes paprastas teiginys, kad herojus jaučiasi kaltas dar nieko nereiškia. Kaltė gali būti vaizduojama per elgesį, pavyzdžiui, atsiprašymas, bei kiti veiksmai, kuriais bandoma atlyginti padarytą žalą. Toks kaltės atvaizdavimas reikalauja ir skaitytojo įsitraukimo bei gebėjimo daryti išvadas dėl veiksmų pasekmės.

²⁴Nikolajeva, M. *Guilt, empathy and the ethical potential of children's literature*, 2-6.

²⁵Čia ir toliau šiame darbe iš anglų kalbos versta šio darbo autoriaus.

Daugiausiai išstobulintas emocijų atvaizdavimo būdas yra verbalinis, vizualinis ir multimodalinis emocijų būklės aprašymas. Šis pasakojimo metodas dar nėra išsamiai išanalizuotas vaikų literatūroje, kadangi tik neseniai pradėta tirti skaitytojo sąveiką su išgalvoto personažo emocijomis. Kaltės atvaizdavimas vaikų literatūroje yra moralinis klausimas, nes jauni skaitytojai herojų jausmų ir veiksmų padarinius gali traktuoti kaip patarimus kaip elgtis tam tikrais atvejais. Todėl, vaikų literatūra yra reikšmingas dorinio ugdymo šaltinis.

V. Žilinskaitės kūryboje kaltės jausmas nevaizduojamas tiesiogiai, autorė nesako kas kaltas, o kas ne. Ji skatina, kad pats skaitytojas įvertintų veikėjų poelgius, jų veiksmų morališkumą. Savo kūrinuose vaikams V. Žilinskaitė nebijo piešti gyvenimo vaikams tokio, koks jis yra iš tikrųjų, todėl ji neretai sugraudina ne vieną savo jaunąjį skaitytoją. Jos manymu, vaikus jau nuo mažens reikia ruošti nusivylimams, sunkumams, įvairių jausmų, tame tarpe ir kaltės, išgyvenimui.

2. Vaikų literatūros rašytojos Vytautės Žilinskaitės pristatymas

Vytautė Žilinskaitė (g. 1930 m.) yra Lietuvos prozininkė, humoristė, vaikų literatūros rašytoja. Autorė išgarsėjo humoro ir satyros kūriniais, išsiskiria savo savitu, subtiliu ir intelektualiu braižu²⁶. Į literatūrą autorė atėjo septintojo dešimtmečio pradžioje. V. Žilinskaitės pirmieji kūriniai buvo trys humoreskų ir satyrų rinkiniai suaugusiesiems. Tuo tarpu į vaikų literatūrą autorė atėjo septinto dešimtmečio viduryje, nuo tada bemaž lygiagrečiai kūrė vaikams, ir suaugusiesiems.

V. Žilinskaitė sukūrė tris apysakas–pasakas: „Kelionė į Tandadriką“ (1984), „Tik niekam nesakyk“ (1988), „Tiputapė“ (1996), apysaką „Kintas“ (2006) ir bemaž dešimt trumpesniųjų pasakų bei apsakymų rinkinių. V. Žilinskaitė yra išleidusi du pjesių rinkinius „Berniukas iš albumo“ (1974) ir „Stebuklingas apsiaustas“ (1977), kurios buvo rašytos specialiai lėlių teatrui. Deja, profesionalioje lėlių teatro scenoje nė viena jų nebuvo statyta. Meninė V. Žilinskaitės branda išsiskiria pasakų ir apsakymų rinkiniai „Robotas ir peteliškė“ (1979 m. apdovanota Respublikine premija). Rašytoja triskart išrinkta Geriausios metų („Tiputapė“ 1996, „Nebijokė“ 2000, „Kintas“ 2006) vaikų ir paauglių knygos autore, taip pat ji yra Švietimo ir mokslo ministerijos Vaikų literatūros premijos laureatė (2007), jos apysaka „Kintas“ įrašyta į Tarptautinės vaikų knygos tarybos (IBBY) Garbės sąrašą (2008). Geriausi rašytojos kūriniai įtraukti į rinktinę „Ledinė fejė“ (1979) ir „Radinių namelis“ (2009).

V. Žilinskaitės kūrybą vaikams galima suskirstyti į tris etapus. Vaikų literatūros tyrinėtojas ir vertėjas Kęstutis Urba nurodo, kad septintojo dešimtmečio pabaigoje V. Žilinskaitė debiutavo kaip vaikų rašytoja, autorė pamečiui išleido tris nedidelės apimties knygas vaikams: „Mikė milžinas“ (1967), „Melagių pilis“ (1968) ir „Senelio Šalčio ūsai“ (1969)²⁷. V. Žilinskaitė vaikams pradėjo kurti nuo literatūrinių pasakų, kiek vėliau pradėjo rašyti nedidelius apsakymus. Pradėjusi nuo didaktinio pasakos modelio (pirmoji knyga), V. Žilinskaitė vis labiau artėjo prie universalesnės problematikos kūrinių.

Lietuvos moterų rašytojų kūrybą analizuojanti Lietuvos literatūros tyrinėtoja Viktorija Daujotytė nurodė, kad V. Žilinskaitė „į moterų literatūros žemėlapi įbrėžia kietą humoristikos liniją“²⁸. Tuo tarpu lietuvių literatūros kritikas Vytautas Kubilius apibendrina autorės pirmuosius satyrų ir humoreskų rinkinius ir nurodė, kad V. Žilinskaitė pakeitė lietuviško sąmojo pobūdį, t. y. įvedė naują sąmojo rūšį, grindžiamą intelektine kultūra, jos kūrinuose komiškų situacijų bei hiperbolių pagrindas – skaudus

²⁶Urba, K. *Auginančioji literatūra*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015, 287.

²⁷Ten pat.

²⁸Daujotytė, V. *Parašyta moterų*. Vilnius: Alma littera, 2001, 786.

rūpestis ir vidinis sukrėtimas, visą tai V. Kubilius pavadino mėstančiu humoru²⁹. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos Laimos Abraitytės nuomone, visa V. Žilinskaitės ironija, sarkazmas liko autorės kūryboje suaugusiems, tuo tarpu į vaikų pasaulį rašytoja ateina kitokia – pragiedrėjusi, praskaidrėjusi, sušvelninusi savo žvilgsnį, prislopinusi savo homerišką kvatojimą, žudančią ironiją pakeitusi švelniu, atsargiu humoru. Pasak Laimos Abraitytės, autorės pasakų herojams nesvetimos ir mažos ydos, silpnybės. Tačiau jos dažniausiai nušviečiamos su taikliu geraširdišku humoru³⁰.

Antrą autorės kūrybos vaikams etapą galima priskirti aštuntajam–devintajam XX a. dešimtmečiui, V. Žilinskaitė 1978-1979m. susiformuoja kaip rašytoja. Visišką kūrybinę vaikų rašytojos brandą autorė parodė apsakymų ir pasakų rinkiniu „Robotas ir peteliškė“ (1978)³¹. V. Žilinskaitė 1979 m. gavo valstybinę premiją už šį apsakymų ir pasakų rinkinį. Laima Abraitytė pažymi, jog „[j]ausmas, emocinis skaidrumas šioje pasakoje susiduria su bukumu, trafaretu, standartu – su roboto ribotumu. Ir peteliškei, ir, keisčiausia, robotui lemiamą akimirką dėl to skaudu“³². L. Abraitytės nuomone, rašytojos kūryboje „be atviro moralizavimo ir didaktikos mažasis (o ir didysis!) skaitytojas įvedamas į svarbių ir sudėtingų gyvenimo problemų ratą. Ir prakalbam pačiu laiku – tada, kai dar yra žmogui galimybė užaugti žmogumi, o ne vargšeliu robočiuku Dondonėliu“³³.

Panašios nuomonės apie autorės kūrybą yra D. Dobilaitė, kuri teigia, kad „[a]utorė nesaugo vaikų nuo neigiamų emocijų. Ji, sakytume, negailestingai, be vaikų literatūrai tradicinės laimingos pabaigos išdėsto daugybę dramų ir tragedijų. Ir vis dėlto rašytoja į mažuosius skaitytojus žvelgia su meile ir nerimu“³⁴. D. Dobilaitės nuomone, „Robotas ir peteliškė“ rinkiniui būdingas gaivus humoras, dvasingumas, poezijos priešpastatymas praktiškai technokratinei mąstysenai, šmaikštus sąmojis, subtilus juoko ir sielvarto deriniai beveik visuose kūriniuose, vaikams artima logika. Autorė daro išvadą, kad nedidelė vaikams skirta knygelė turtinga ir prasmės, ir jausmų, ir grožio³⁵.

V. Žilinskaitė savokūriniuose kelia svarbias problemas. Rašytoja įsitikinusi, kad „[d]auguma pasakų formuoja moralinį maksimalizmą, jose viskas baigiasi laimingai, o juk gyvenimas rodo ką kitą“³⁶. Todėl, autorės nuomone, nereikia bijoti vaizduoti vaikams tokio gyvenimo, koks juos supa. Vaikams būtina skiepyti moralinį atsparumą, taip pat būtina juos ruošti nusivylimams.

²⁹Kubilius, V. *Nauja lietuviškos humoristikos perspektyva*. Problemos ir situacijos. Vilnius: Vaga, 1990, p. 323–328

³⁰Abraitytė, L. Pasakos pasaulyje. *Recenzijos anotacijos*, 168–170.

³¹Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 290.

³²Abraitytė, L. Pasakos pasaulyje. *Recenzijos anotacijos*, 169.

³³Ten pat.

³⁴Dobilaitė, D. Be nuolaidų gležnam amžiui. *Naujos knygos*, 1980, 42.

³⁵Ten pat, 43.

³⁶Žilinskaitė, V. Ugdyti moralinį atsparumą. *Šiuolaikinės vaikų literatūros problemos*. Vilnius: Vaga, 1979, 216–217.

Pasak V. Žilinskaitės, „tegul nuo mažų dienų žino, jog laukia jo ne viena nesėkmė“³⁷. Autorė tiki tiesioginiu literatūros poveikiu skaitytojui, todėl dažnai jos kūrybos objektas yra vaikų ydos: polinkis skūsti, irzlumas, išlepimas, nemandagumas, vyresniųjų negerbimas, pasipūtimas. Taigi, autorės tikslas yra ne linksmiti savo jaunąjį skaitytoją, tačiau parodyti jam koks iš tikrųjų yra gyvenimas. Todėl galima teigti, kad jos kūryba atlieka vaikų grūdinimo funkciją.

Taip pat svarbu paminėti V. Žilinskaitės pasakų ir eilėraščių knygą „Kaktuso paslaptis“ (1973), kurioje didžiausias dėmesys skiriamas realioms vaikams, jų išgyvenimams. Joje pasakojama apie berniuką Aurimą, kuris atsilygindamas už spyglio dūrį, strėle perskrodžia kaktusą. Toliau aprašoma, kad paryčiais vaikas išvysta nuostabią viziją – promažas augalo dureles išlenda mažytė mergytė ir susiuvia kaktusui žaizdą. Tuo tarpu ryte mama Aurimui praneša, kad naktį kaktusas pražydo. Lietuvos pedagogė ir literatūrologė Džiuljeta Maskuliūnienė nurodo, kad „[t]ekste žaidžiama atvira dviprasmybe“³⁸. Tuo tarpu Lietuvos vertėjas ir literatūrologas Silvestras Gaižiūnas recenzuodamas V. Žilinskaitės knygą „Kaktuso paslaptis“ (1973) pažymėjo, jog „[i]š dažno jos puslapio sugaudžia moralinės skriaudos ir dvasinio skausmo gaida (tarpais ji net gana stipri)“.³⁹ Tokios pačios nuomonės yra K. Urba, kuris nurodo, kad „[j]au ne pirmą kartą šios rašytojos kūrinuose suaugusiųjų gyvenimo dėmės atsiliepia vaikystės pasaulyje ne tik komišku, bet ir skausmingu aidu“⁴⁰.

Geriausi V. Žilinskaitės kūriniai įdėti į rinktinę „Ledinė fėja“ (1979). Ši rinktinė rodo rašytojos pastangas sieti pasaką su šiuolaikinio vaiko gyvenimu. Kūrinyje „Ledinė fėja“ pasakojama apie sunkiai sergančią mergaitę Imantę. Įspūdingai kuriama ligos ir miego atmosfera. Toliau aprašomas Ledinės fėjos ir Imantės pasimatymas, kuris ir sudaro pagrindinę kūrinio dalį. Tačiau pasakos pabaigoje viskas sustatoma į savo vietas. Mergaitė suklinka, pamato šalia lovos sėdintį gydytoją, girdi kalbant apie naktį praėjusią ligos krizę. Tuo tarpu mergaitės mama nusprendžia, kad Imantė kliepi. Pasak Dž. Maskuliūnienės, V. Žilinskaitės kūryboje dažnai sapnas iškyla kaip realybė, o realybė virsta sapnu. Autorė stengiasi sąlygiškiems meniniams vaizdams suteikti tikrovišką, nesunkiai suvokiamą motyvaciją. Todėl jos kūryba tarsi šakojasi į dvi puses, vienoje – realistinė kūryba, kurią sudaro humoristiniai bei lyriniai apsakymai. Kitoje yra sąlygiškoji kūryba, kuriai atstovauja literatūrinė (autorinė) pasaka bei pasaka–apysaka⁴¹.

³⁷Ten pat.

³⁸Maskuliūnienė, Dž. Tebūnie čia radinių namelis! Prieiga internetu: <http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?1987049704> (žiūrėta 2017-04-24).

³⁹Gaižiūnas, S. Žingsnis į poetiškumą. *Literatūra ir menas*, 1974, 4.

⁴⁰Urba, K. Vaikystė knygų lentynoje. *Literatūros panorama* '81. Vilnius, 1983, 118.

⁴¹Maskuliūnienė, Dž. Tebūnie čia radinių namelis!

Pažymėtina, kad riba tarp V. Žilinskaitės pasakų ir apsakymų nėra griežta ir aiški. Pasak Dž. Maskuliūnienės, „[a]ptariant V. Žilinskaitės smulkiąją prozą, neišvengiamai susiduriama su žanro problema: literatūrinė pasaka ar apsakymas?“ V. Žilinskaitės kūryboje yra daug tokių tekstų, kur esama sąlyginių situacijų, pasakiškų vaizdų, kuriuose vyksta nerealūs dalykai, pavyzdžiui, „Ledinė fejė“ (1979), „Kaktuso paslaptis“ (1973), „Radinių namelis“ (1978) ir kt. Apimtimi, sandara, epiškumu apsakymas yra artimas pasakai, legendai, meninei apybraižai, tačiau nuo pasakos skiriasi tikroviškumu. Taip pat pažymima, kad apsakyme galimi sąlygiškumo ir fantazijos momentai, nors šis žanras atspindi natūralius vaizduojamų daiktų pavidalus bei proporcijas⁴².

Nemažai dėmesio gavo V. Žilinskaitės apsakymų rinkinis „Gaidžio kalnas“ (1981). Pasak K. Urbos, berniukas Vaidotas gyvena nuolat veikiamas suaugusiųjų dėmesio, t. y. mokykloje ar namuose juk nepabėgsi nuo mokytojos ir mamos akių. Todėl vaiko akyse suaugusiųjų pasakyti žodžiai, poelgiai, prasitarimai darosi hiperboliški. Neretai jose pamatome satyrinį savo atvaizdą: paradiškumą, ribotumą ar tiesiog įkyrumą. Tokiais bruožais pasižymi Gido teta Kietoji Ranka („Tylenės raportas“), mamolė Palmira („Senelė Barbė Barbora“) ir visa serija tetų iš apsakymo „Viso pasaulio tetos“. Tuos kūrinius, pasak K. Urbos, drąsiai galėtume priskirti prie geriausių V. Žilinskaitės satyrų. Vaikų literatūros tyrinėtojas nurodo, kad „[j]au ne pirmą kartą šios rašytojos kūrinuose suaugusiųjų gyvenimo dėmės atsiliepia vaikystės pasaulyje ne tik komišku, bet ir skausmingu aidu. Tokia plati autorės intonacijų amplitudė – nuo linksmos satyros iki skaudaus liūdesio... Ir, žinoma, tarp jų – poetiškas pasakos pasaulis, kylantis iš lakios vaiko fantazijos“⁴³.

Trečiam V. Žilinskaitės kūrybos etapui priklauso didesnės apimties apysakos–pasakos: „Kelionė į Tandadriką“ (1984), „Tik niekam nesakyk“ (1988), „Tiputatė“ (1996) ir „Kintas“ (2006). Šis autorės kūrybos etapas pasižymi tuo, kad be pasakų buvo parašytos ir didesnės apimties realistiniai kūriniai. Taip pat V. Žilinskaitė parašė apsakymų ir pasakų rinkinį „Nebijokė“ (2000) bei įdėjo savo geriausius kūrinius į rinktinę „Radinių namelis“ (2009).

V. Žilinskaitė savo pačią meniškiausią ir filosofiskiausią apysaką–pasaką „Kelionė į Tandadriką“ (1984) laiko svarbiausia, brangiausia jai knyga⁴⁴. Knygoje susiduria du pasauliai: tikrovės ir fantazijos. Pasak K. Urbos, V. Žilinskaitės apysakoje išgalvotame pasaulyje veikia realistinių charakterių veikėjai. V. Žilinskaitė kūrinyje pasitelkia du klodus: pasaką ir realizmą. K. Urba nurodo, kad šie klodai turi skirtingą paskirtį: jaunesni skaitytojai gali sekti įspūdingus veikėjų nuotykius,

⁴²Ten pat.

⁴³Urba, K. Vaikystė knygų lentynoje. *Literatūros panorama* '81. Vilnius, 1983, 118.

⁴⁴Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 291.

vyresni – nagrinėtųjų psichologinius portretus⁴⁵. Šį pasirinkimą galima suvokti kaip vieną iš rašytojų tokio apsisprendimo motyvų.

Kūrinio veiksmas prasideda Naujųjų metų naktį. Tokiu metu būtinai turi įvykti kas nors nepaprasta: „[n]aujųjų metų naktį viskas galima.“ Todėl žaislai sąvartyne prie eglės susitinka vilties teikiančiu metu. Kaip tik greta eglės įsikūrusiems žaislams pasakojant savas istorijas prasideda stebuklai – po egle žaislai aptinka kosminį laivą, galintį juos nugabenti į planetą Tandadriką. Kelionė į šią planetą tampa filosofiniu alegoriniu pasakojimu apie asmenybės vidinę „kelionę“. V. Žilinskaitė siekia parodyti, kad tikslas yra ne pati Tandadrika, bet kelionė į ją, pats kiekvieno personažo asmenybės raidos procesas.

V. Žilinskaitės kūrinys „Kintas“ (2006) yra realistinė apysaka apie vilnietį paauglį, per vasaros atostogas atvežtą į kaimą ir trokštantį žūtbūt grįžti į miestą. Apysakoje autorė labai jautriai reaguojama į šiuolaikinės jaunimo gyvenimo realijas. Literatūros tyrinėtoja Loreta Jakonytė nurodo, kad iš šios vaikų literatūrai pažįstamos situacijos rašytoja sukūrė originalią istoriją, nestokojančią veiksmo intrigos ir kupiną etinės, moralinės problematikos. Savanaudiški Kinto interesai – apysakos vyksmo variklis. Išoriniai siužeto elementai minimalūs: trumpas laikotarpis, ribota erdvė. Aktyviai veikia tik keturi personažai, o jų dialogai sudaro didžiąją teksto dalį. Apysaka paliečia daug sudėtingų problemų – atsakomybės, draugystės, kaltės, lengvabūdiškumo, baimės, egoizmo, psichologinės priklausomybės ir kt. Naujoji apysaka išlaiko ankstesnėje V. Žilinskaitės kūryboje suformuotą vertybių modelį, toliau plėtoja jai aktualias temas, išmoningai naudojami alegorijomis⁴⁶.

Taigi, apibendrinus autorių nuomones, galima teigti, jog V. Žilinskaitė kelia skaudžias, sudėtingas problemas, tačiau neperša savo išvadų jauniems skaitytojams. Ji nori tik parodyti, koks pasaulis yra sudėtingas. Autorės tikslas yra ne linksminti savo jaunąjį skaitytoją, tačiau parodyti jam koks iš tikrųjų yra gyvenimas. V. Žilinskaitė nesuveda kūrinio į didaktines tezes ir nesako kas yra blogai, o kas gerai. Ji verčia patį skaitytoją apsispręsti ir pačiam nuspręsti, kas gerai, o kas ne. Autorės kūryba atstovauja ne linksminamajai, o grūdinamajai vaikų literatūrai. Jos manymu, aktualius moralinius klausimus būtina kelti ir vaikų literatūroje, kuri turi taurinti jaunąjį skaitytoją, skatinti gerą ir teisingą elgesį.

⁴⁵Urba K. *Pasiskymai apie vaikų literatūrą*, Vilnius, 2004, 65.

⁴⁶Ten pat.

3. Kaltės problema V. Žilinskaitės kūrinuose

3.1. Kaltės jausmas V. Žilinskaitės pasakose

V. Žilinskaitė remdamasi tikroviškojo ir fantastinio pasaulio metamorfozėmis, giliai ir įspūdingai atskleidžia mūsų epochos žmogaus dvasinį ir psichologinį mikroklimatą, iškelia opias, aktualias ir globalines visuomenės ar atskiro žmogaus problemas. V. Žilinskaitės tekstuose yra įvairiausių fantazijos elementų. Autorė, norėdama tekstą padaryti sugestytvesnį, siekdama meninio efekto, situacijas ryškiai hiperbolizuoja. Rašytojos pasakos priskirtinos perkeltinių prasmų, dviplanės struktūros, alegorinių literatūrinių pasakų tarpiniui. Tokios autorės pasakos, kaip „Snaigė, kuri nesutirpo“, „Robotas ir peteliškė“, „Kulmeliuko kerštas“ įeis į vaikų literatūros aukso fondą⁴⁷. V. Žilinskaitė savo kūryboje vaikams nepasako tiesiogiai kas yra gerai, o kas blogai. Ji leidžia pačiam skaitytojui padaryti savo išvadas. Taip pat ir kaltės jausmas autorės kūryboje vaizduojamas netiesiogiai.

V. Žilinskaitė dažnai savo kūrinuose vaizduoja du veikėjus, rodo jų poelgius, sąveiką⁴⁸. Kūrinius dažnai sudaro du personažus vaizduojantieji tekstai, jų siužetai, vyksmas iš principo pagrįstas dialogu⁴⁹. Veikėjų gretinimo principas vaikų literatūroje laikomas svarbia charakterių kūrimo priemone. Pasak vaikų literatūros tyrinėtojo Romualdo Skunčiko „V. Žilinskaitės pagrindiniai veikėjų charakteriai yra didžiausias apysakos–pasakos privalumas“. Jie atskleidžia dabarties žmogaus tamsiuosius dvasios protrūkius – apgaulę, išdavystę, veidmainiavimą, egoizmą, prievartą, melą, drauge tauraus žmogiškumo blykstelėjimus – gerumą, meilę, pasiaukojimą ir pan.⁵⁰ V. Žilinskaitės kūrinuose gretinimas, priešinimas padeda atskleisti temines filosofines kūrinio prasmes⁵¹. Opoziciškumo principas būdingas V. Žilinskaitės pasakai „Kumeliuko kerštas“. Literatūrinėse pasakose dviejų gyvenimo plotmių, vertės dydžių gretinimo, arba priešpriešos, principas labai akivaizdus.

Kūrinyje „Kumeliuko kerštas“ perteikiamas žmonių charakteris, elgesys, tarpusavy santykiai bei įtaka vienas kitam. Nors veiksmas vyksta realistinėje aplinkoje (pieva ir plentas), pagrindiniai kūrinio veikėjai yra realūs gyvūnai, tačiau pasakiškumo šiam kūrinui suteikia žmogiškųjų charakterio savybių suteikimas veikėjams. Beveik visa pasaka paremta priešpriešomis: civilizacija (plentas) –

⁴⁷ Matuzevičius, E. Derlingi metai. *Tarybinis mokytojas*, 1979, liepos 27.

⁴⁸ Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 292.

⁴⁹ Urba, K. *Opozicijų prasmės V. Žilinskaitės pasakoje „Kumeliuko kerštas“*. Prieiga internetu:

http://www.saltiniai.info/files/literatura/LH00/K%C4%99stutis_Urba_Opozicij%C5%B3_pasm%C4%97s_V._%C5%BDilinskait%C4%97s_pasakoje_KUMELIUKO_KER%C5%A0TAS.LHS600B.pdf (žiūrėta 2017-04-27).

⁵⁰ Skunčikas, R. *Vytautės Žilinskaitės apysakų–pasakų bruožai. Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002, 90.

⁵¹ Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 292.

gamta (pieva), jaunimas/ vaikai (kumeliukas, telyčaitė) – suaugusieji/ tėvai (kumelė, karvė), berniukas (kumeliukas) – mergaitė (telyčaitė).

Kūrinyje autorė vaizduoja skirtingą vaikų ir suaugusiųjų požiūrį į gyvenimą. Energingas ir pilnas entuziazmo kumeliukas negali tvardyti savo susižavėjimo: „negalėdavo nuo plento atplėšti nustebusių ir sužavėtų akių. – Oje, koks gražus, – aikčiodavo, pamatęs oranžinį su mėlyna juosta automobilį. – Oje, koks didelis!“ – net pritūpdavo, išvydęs sidabro spalvos sunkvežimį – šaldytuvą su užrašu „Transeksport“. – Oje, koks juokingas! – išpūtęs akis žvelgdavo į vestuvių automobilį su sėdinčia ant stogo lėle“⁵². Tuo tarpu kumelė nerodo jokio susižavėjimo, o kaip tik „netgi tyčiomis atsukdavo į plento pusę užpakalį, tuo aiškiai parodydama, kad visokie automobiliai jai ne draugai“⁵³. Kumelė, turinti gyvenimo patirties ir tarsi iš dalies juo nusivylusi, nerodo jokio susižavėjimo. Autorė kreipia dėmesį į prasmingus ir vertus apmąstymo dalykus, taip pateikdama suaugusiųjų ir jaunimo požiūrio skirtumus į gamtą ir civilizaciją. Autorė kreipia dėmesį į prasmingus ir vertus apmąstymo dalykus, taip pateikdama suaugusiųjų ir jaunimo požiūrio skirtumus į gamtą ir civilizaciją.

Kitas svarbus šio kūrinio duetas – kumeliukas ir telyčaitė, kuris vaizduoja priešingos lyties atstovus: „narsiai išriesdavo sprandą kumeliukas <...> bugščiai sumirkčiodavo telyčaitė“⁵⁴. Pasak A. Abraitytės, „[t]elyčaitėi gyvenimas – nauda matuojamas (taip ją mokė motina karvė!), kumeliukas į pasaulį žvelgia liūliuojamas stebuklingų pasakojimų apie kilnią žirgų istoriją“⁵⁵. Lemtingi telyčaitės ištarti žodžiai: „[i]r jeigu jūs, arkliai, tokie narsuoliai, tiek karų kariavę, tai ko pabūgote automobilių ir traktorių, ko nedrįstate prieš juos nė šnipštelėti?“⁵⁶, stipriai paveikė kumeliuko savivertę. Jaunimui būdingas nebrandumas pastūmėjo kumeliuką pasielgti netinkamai. Ir, atrodytų, kumeliukas iš viso nepatiria pergalės, nes ką gi pasauly pakeis jo parvestas sunkvežimis? Bet tas įvykis daug ką pakeičia paties kumeliuko sąmonėje. Tai vaizduoja paskutinė kūrinio pastraipa: „Kumeliukas tylėjo. Jis žvelgė į tolį ir tarsi matė eiklų žirgą, nešantį iš mūsų lauko sužeistą raitelį... Matė arklius su žvangučiais, vejamus plėšrių vilkų rujos, matė arklių naktigonę, pilną lakštingalų čiulbėjimo; matė žirgų lenktynes ant ledo; matė įsirežusi ir velkantį aštrų plūgą arklių – matė visą nuostabią arklių praeitį...“⁵⁷. Nors autorė tiesiogiai neperteikia, kad kumeliukas jautėsi kaltas, tačiau ji leidžia pačiam skaitytojui įžvelgti šių žodžių prasmę.

⁵² Žilinskaitė, V. Kumeliuko kerštas. *Robotas ir peteliškė: pasakos ir apsakymai*. Vilnius: Vaga, 1978, 108.

⁵³ Tep pat.

⁵⁴ Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 295.

⁵⁵ Abraitytė, L. Pasakos pasaulyje. *Recenzijos anotacijos*, Pergalė Nr. 8, 1979, 168.

⁵⁶ Žilinskaitė, V. Kumeliuko kerštas. *Robotas ir peteliškė: pasakos ir apsakymai*, 111.

⁵⁷ Ten pat, 113.

Kumeliuko kaltės jausmo apibūdinimui tinka B. Helmuto apibrėžimas. Autorius teigia, kad kaltės jausmas kyla dėl netinkamo reagavimo, nusizengimo pareigai ar piktadarystės. Būtent taip ir atsitiko šiame pasakojime, kumeliukas netinkamai sureagavo, dėl jo kaltės apsivertė sunkvežimis. Autorė aiškiai vaizduoja, kad kumeliukas padarė piktadarystę dėl kurios nebuvo nubaustas. Tačiau, pasak B. Helmuto, kaltė kyla iš dviejų sąlygų: viena vertus, turi būti išugdytas atsakomybės jausmas, kita vertus, reikalinga savikritika, galinti reikštis kaip atgaila, atsakingumas, noras atitaisyti klaidą⁵⁸. Šiuo atveju kumeliukas nesidžiaugia, kad išvengė bausmės ar įrodė telyčaitėi savo narsą, tačiau jis tyli. Kumeliuko susimąstymas ir vertybių peržiūrėjimas vaizduoja jo atgailą dėl padarytos piktadarystės.

V. Žemaitis nurodo, kad kaltė tai yra dorovinis jausmas, kuris neleidžia žmogui susitaikyti su blogiu savyje, verčia atgailauti dėl to, kas įvyko, ir ateityje nekartoti nedorų veiksmų⁵⁹. Tuo tarpu V. Žilinskaitė kumeliuko kaltės jausmo kulminaciją vaizduoja ne tik kaip atgailą, bet ir kaip tam tikrą psichologinę brandą, lūžį, pasiryžimą įveikti ne tik kitą, bet ir save.

Dar viena V. Žilinskaitės pasaka „Robotas ir peteliškė“, kurios struktūra pagrįsta priešprieša. Lietuvos literatūrologė Irena Klimašauskienė nurodo, kad „[p]asakoje išryškėja rašytojos talento specifika: apgyvendinusi savo mažuosius veikėjus supasakintoje kasdienybėje, ji veda skaitytojus į tikro sielvarto ir džiaugsmo, tikrų praradimų ir atradimų pasaulį⁶⁰. Kūrinyje yra „itin skaidrios struktūros, taisyklingai sukomponuota pasaka, vienas meistriškiausių lietuvių vaikų literatūros kūrinių“⁶¹. K. Urba šią pasaką pavadino „mūsų vaikų literatūros perlu, prilygstančiu gražiausiems pasaulinės literatūros pavyzdžiams“⁶². Kūrinyje susiduria jausmas, emocinis skaidrumas su bukumu, trafaretu, standartu, t. y. robotu ribotumu⁶³. Jame labai ryškus polinkis vaizduoti amžinąsias vertybes ir ydas, aiški tendencija į universaliąją problematiką, kūriniui itin būdingos perkeltinės prasmės. Pagrindinė meninė priemonė išlieka ta pati – fantazijos ir realybės dermė.

V. Žilinskaitė pasakoje „Robotas ir peteliškė“ vaizduoja du veikėjus: robotą Dondoną, kuris atstovauja technikos, žmogaus proto, racionaliajam pasauliui, ir peteliškę Strėlinukę, kuri atstovauja jausmingumui. Dieną susižavėję vaikai ir suaugusieji robotui Dondonui užduoda šalia lentelės surašytus ir sunumeruotus klausimus: „Šaunuolis! Visą programą atlieka be priekaištų! Jis tikrai turi plačiausias perspektyvas ir daug pasieks! – gyre jį visi“⁶⁴. O naktį robotą aplanko peteliškė. Pasak I.

⁵⁸ Helmut, B. *Psichologijos atlasas I tomas*, 215.

⁵⁹ Žemaitis, V. *Dorovės sąvokos*, 1983.

⁶⁰ Klimašauskienė, I. V. *Žilinskaitės apsakymų vaikams savitumas. Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1997, 25.

⁶¹ Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 299.

⁶² Urba, K. *Opozicijų prasmės V. Žilinskaitės pasakoje „kumeliuko kerštas“*.

⁶³ Abraitytė, L. Pasakos pasaulyje. *Recenzijos anotacijos*, 169.

⁶⁴ Žilinskaitė, V. *Robotas ir peteliškė. Robotas ir peteliškė: pasakos ir apsakymai*. Vilnius: Vaga, 1978, 121.

Klimašauskienės, „[n]atūralus jos pokalbis ir užprogramuoto roboto atsakymai sugriaua visą iki šiol kurtą vaizdą. Robotui ji atrodo keista, nes užduoda nesunumeruotus klausimus. O peteliškei gaila roboto, kuris negali išsiveržti iš savo programos ribų“⁶⁵.

Pasakos veiksmas vyksta uždaroje salėje, tuo tarpu už lango yra gamtos erdvė. Todėl robotas Dondonas vaizduojamas kaip civilizacijos dalis, o peteliškė – gamtos. Pasak rašytojos Nijolės Blaževičiūtės, „spartus, beatodairiškas civilizacijos, technikos veržimasis į gamtą, ryškios detalės vienas būdingiausių mūsų amžiaus bruožų, savitai įkomponuotas apsakymų „Kumeliuko kerštas“ ir „Robotas ir peteliškė“ siužetuose. Pasakojimai yra patrauklūs ne tik subtiliais auklėjimo akcentais, bet ir pažintine prasme, ryškia individualizuota veikėjų akustine ir vizualine charakteristika, įtaigiomis prasmėmis detalėmis, vaizdais ir situacijomis“⁶⁶. Kūrinio esmė yra jausmingos gamtos ir racionalios civilizacijos sąveika. Taip pat šį personažų duetą galima interpretuoti ir kaip vyriškumo ir moteriškumo opoziciją. „Robotas vaizduojamas kaip vyriškas racionalumas, mechaniškas kartotojas, vykdytojas, peteliškė kaip moteriškas subtilumas, kūrėja, plevenančioji“⁶⁷.

Lemiamą akimirka robotui labai skaudu dėl savo bukumo, trafareto, standarto. Nors jis supranta būtinybę sakyti kitokius – reikalingus žodžius, tačiau jis yra užprogramuotas kitaip. Šį kūrinį galime apibūdinti kaip tragišką, nes baigiasi vieno iš herojų mirtimi – peteliškė negyva nukrinta robotui prie kojų. Nors peteliškė miršta, tačiau moteriškumas, gamta, jausmingumas nugali. Nes šis įvykis įveikia roboto ribotumą, pažadina jo jausmus: „prisiminė robotas varstomas sielvarto <...> [a]šaros smaugė robotui gerklę“⁶⁸. Jis bando tarti pirmuosius žodžius: „Strė...li...nu...kė...Kaš...to...nas...Skaus...mas...“⁶⁹.

Šioje pasakoja robotas jaučiasi kaltas dėl peteliškės mirties. Tačiau, ar jis tikrai kaltas? Juk jis toks padarytas, taip užprogramuotas. Šiuo atveju galime paminėti M. Heideggerio suformuotą kaltės apibrėžimą. Pasak autoriaus, kasdieniame gyvenime žmogus kaltumą supranta kaip ko nors, ką galėjo padaryti, nepadarymą. Tai lyg sąžinės jausmas, kuris skatina būti pačiu savimi⁷⁰. Robotas jaučiasi kaltas dėl savo ribotumo, jis norėjo parodyti savo jausmus, bet to nepadarė. Todėl jis yra kaltas dėl savo neveiksnumo. Šiuo atveju taip pat tinka K. T. Jasperso išskirta kaltės forma – moralinė kaltė. Už visus veiksmus, tame tarpe politinius ir karinius, žmonėms tenka moralinė atsakomybė. Čia negalioja

⁶⁵ Klimašauskienė, I. V. *Žilinskaitės apsakymų vaikams savitumas. Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1997, 28.

⁶⁶ Blaževičiūtė, N. Neužprogramuoti žodžiai. *Tarybinis mokytojas*, 1979

⁶⁷ Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 301.

⁶⁸ Žilinskaitė, V. Robotas ir peteliškė. *Robotas ir peteliškė: pasakos ir apsakymai*, 125.

⁶⁹ Ten pat, 126.

⁷⁰ Heidegeris, M. *Būtis ir laikas. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1993, 283.

taisyklė: įsakymas yra įsakymas⁷¹. Vadinasi, robotas Dondonas jaučia moralinę kaltę. Jis buvo užprogramuotas sakyti tam tikrus žodžius, tačiau jo jausmai, vertybės tam prieštaravo. Galiausiai „jo krūtinėje kažkas nutrūko“, robotas galutinai sugedo. Pasakose „Kumeliuko kerštas“ ir „Robotas ir peteliškė“ autorė aiškiai vaizduoja, kad kaltės jausmas daug ką pakeičia pačių herojų sąmonėje.

Panašią kaltės jausmo formą galima išvelgti ankstesnėje V. Žilinskaitės pasakoje „Medinė antis“. Pasakoje keliamos išdavystės, kaltės išpirkimo problemos. Veikiančios figūros kūrinyje: laukinės antys ir brakonierius, tarp jų – medinė antelė, pagrindinė kūrinio figūra. Medinukė, medžiotojo naudojama kaip masalas, kuri yra kalta dėl daugelio ančių mirties. Autorė medinukės išvaizdą perteikia labai tikroviškai: „mėlyni sparnai, pilkas kaklas, geltonas snapas ir apskritos oranžinės akys. Smaili uodega šelmiškai rietėsi į viršų, ir niekas nebūtų pasakęs, jog antis medinė⁷². Tačiau V. Žilinskaitė vaizduoja jos bejausmiškumą, lyg ji būtų blogio įrankis, kurį naudoja žmogus. Kiekvieną kartą medžiotojui suviliojus ir nušovus laukines antis, medinukė išgirdavo kaltinimus: „[b]eširdė tu!<...> Parsidavėle tu, išdavikė! <...> Būk prakeikta, išdavike!“⁷³. Tačiau ji „tebesisupo ir tebetylėjo“⁷⁴.

„Veiksmas vyksta viena linija, be atsišakojimų, be įterptinių epizodų. Tris kartus kartojamas veiksmas – trys palyginti savarankiškos pasakos dalys, kurių rašytoja grafiškai tekste neišskiria“⁷⁵. Kiekvieną kartą veiksmas pradedamas panašia situacija: ant ežero bangų šalia nendrių supasi medinė antis: valtelėje, pasislėpęs tarp nendrių ir meldų, į medinę anties snapą pučia medžiotojas. Kiekvienoje dalyje švilpimą išgirsta ančių pulkas ir skuba padėti nelaimingajai. Kiekvieną kartą pašaučiamos antys (veiksmo kulminacija). Trečioje kūrinio dalyje pasirodo naujas, svetimas ančių pulkas, nutūpęs pailsėti skrisdamas į šiltuosius kraštus. „Ši dalis poetiškiausia turiniu ir fabulos vitražais. Gradacija tęsiama, įtampa stiprėja, plečiama problematika“⁷⁶. Medžiotojas pašaukia „būrio vadą“ – gražuolį antiną. Lemiamos medžioklės metu medinukę atgaivino aukos kraujas: „[i]r ūmiai medinukė pajuto, kaip atgyja jos kūnas, kaip ima plakti širdis ir šiurenti punksnos. Nustebusi sumirksėjo oranžinėmis akimis ir garsiai sukrykštė“⁷⁷. Šis fragmentas – pasakos kulminacija. Tarytum kūrinyje vaizduojama, kad kaltės jausmas pažadino medinę antį. Tačiau medinukė savo vertybių – džiaugsmo dėl prasmingai nugyventos akimirkos gelbstinti sužeistą antiną – neatsisako.

⁷¹Jaspersas, K. T. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*, 261-280.

⁷²Žilinskaitė, V. *Medinė antis. Ledinė fejė: rinktinė*. Vilnius: Vaga, 1979, 18.

⁷³Ten pat, 20.

⁷⁴Ten pat.

⁷⁵Klimašauskienė, I. V. *Žilinskaitės apsakymų vaikams savitumas. Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1997, 28.

⁷⁶Ten pat, 29.

⁷⁷Žilinskaitė, V. *Medinė antis. Ledinė fejė: rinktinė*. Vilnius: Vaga, 1979, 21.

Tik kūrinio pabaigoje suprantame, kad medinukė suvokia savo kaltę, ji norėjo atgrasyti viliojamas anteles, bet negalėjo – ji tokia padaryta, taip užprogramuota kaip robotas Dondonas. Jos atgailą vaizduoja noras padėti jaunajam antinui. Paskutiniai medinės anties ištarti žodžiai: „Ir mane pašovė! – sukliko antelė, tačiau jos balsas nebuvo liūdnas. – Ir mane pašovė!...“⁷⁸, vaizduoja, kad medinukė sulaukusi atpildo nusiramina, tarsi taip ji atpirko savo kaltę. Kūrinio tragedija leidžia skaitytojui patirti didįjį apsivalymą, pakylėjantį jausmus į vertybinę, etinę, dorovinę sritį. Pasak R. Skunčiko: „[p]asakos baigtis pagrindinio veikėjo mirtimi nėra atsitiktinis dalykas V. Žilinskaitės kūryboje, o greičiau meninė koncepcija. Pasak autorės, literatūra turi jaunąjį skaitytoją ugdyti ne tik skambioms pergalėms (kas dažnai ir diegiama vaikui nuo pat gimimo), bet ir pralaimėjimams bei kasdieninei kovai už moralines vertybes“⁷⁹.

Medinės anties išgyventą kaltės jausmą galima priskirti prie K. T. Jasperso išskirtos metafizinės kaltės. Autorius nurodo, kad tarp žmonių yra solidarumas, kuris kiekvieną daro atsakingą už visas pasaulio neteisybes ir skriaudas, ypač už nusikaltimus, daromus jam matant ar žinant. Jeigu asmuo nedaro visko, kad užkirstų kelią nusikaltimui, tai jis yra kaltės bendrininkas. Jeigu žmogus neaukoja gyvybės, mėgindamas sukliudyti, kad nebūtų žudomi kiti, tada jis jaučiasi kaltas, nors ši kaltė nėra suvokiama juridiniu, politiniu ir moraliniu požiūriu⁸⁰. Taigi, medinė antis nusiramino tik tada, kai paaukojo savo gyvybę dėl antino.

Apsakyme „Snaigė, kuri nesutirpo“ dėmesys krypsta į patį siužetą, gvildenamas egzistencinis ir lemties klausimas. Pagrindinė kūrinio veikėja – snaigė pažeidė gyvenimo normą ir dėsni: „[j]i prisilietė prie juodos pavasarinės žemės ir – o stebuklas! – neištirpo“. Snaigė labai džiaugėsi, kad turėjo galimybę pamatyti visą pasaulio grožį. Deja, džiaugtis jai teko neilgai, kadangi dėl savo prigimties ji niekur negalėjo pritapti. Snaigė suprato, kad dėl jos kaltės susirgo mažas berniukas, o mokslininkas prarado gyvenimo prasmę. Ji jautėsi labai kalta ir vieniša. Snaigė kaltina save, nes visiems atneša tik skausmą ir nelaimes. „Pratęsdama didaktinio apsakymo tradiciją, V. Žilinskaitė vaikų auklėjimo problemas sprendžia savitai, pasitelkdama fantaziją, veikdama pagal vaiko psichologijos dėsnius. „Snaigė, kuri nesutirpo“ veda skaitytoją į kasdienybės realijas, verčia ir čia pamatyti, kas yra laikina, kas amžina, kas vis dėlto svarbiausia“⁸¹.

⁷⁸Ten pat.

⁷⁹Skunčikas, R. *Vytautės Žilinskaitės apysakų-pasakų bruožai. Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002, 93.

⁸⁰Jaspersas, K. T. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*, 261-280.

⁸¹Klimašauskienė, I. V. *Žilinskaitės apsakymų vaikams savitumas. Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos*, 27.

Iš nevilties „ji nusileido į namo rūšį ir susirado sienoje gilų tamsų plyšį“. Čia galima paminėti P. Rikioro kaltės apibrėžimą. Jo manymu, kaltumo suvokimas sutampa su bausmės numatymu, t. y. kaltė yra sutrikusios sąmonės savęs sekimas, savęs apkaltinimas ir savęs pasmerkimas. Kaltės jausmas kyla tada, kai žmogus nusižengia socialinei arba jo paties pripažintai vertybių sistemai. Dėl kaltės jausmo suvokimo žmogui net gali kilti poreikis būti nubaustam⁸². Taigi, snaigė jaučia kaip nusižengė gyvenimo dėsniui ir normai, dėl šios priežasties dabar kenčia kiti. Ji jaučiasi kalta, todėl, norėdama save nubausti, ji atsiskyrė nuo pasaulio.

Snaigė jautėsi labai vieniša, „su pavydu ji dabar prisiminė savo baltąsias seseris, kurios ištirpo vos prisilietusios žemės, kurios nepažino karčios vienatvės ir niekam neatnešė nelaimės“. Autorė šiame kūrinyje irgi vaizduoja, kad kaltės jausmas pakeičia veikėjos sąmonę. Neapsikentusi vienatvės, snaigė atsisėdo šalia apvytusios nuo kaitros ramunės ir pradėjo verkti, iš akių jai pasipylė ašaros. Verkdamą ji pasijuto, kad tirpsta. Virsdama dideliu lietaus lašu ji išgirdo ramunės balsą: „[a]čiū tau“. Palaistydama gėlę ir leisdama jai gyventi snaigė lyg atpirko savo kaltę.

3.2. Kaltės problema kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“

1983 m. pasirodė V. Žilinskaitės didžiausias ir pripažįstamas vienu geriausių tais metais išleistų lietuvių literatūros kūrinių – „Kelionė į Tandadriką“. V. Žilinskaitė kūrinį rašė 17 metų. Iš pradžių tai buvo linksmas pasakojimas, tačiau autorei jis pasirodė paviršutiniškas, todėl ji nusprendė iš naujo perrašyti visą pasakojimą. Kūrinį sudaro 72 skyreliai, kurių pavadinimai (pavyzdžiui, „Vienaausis“, „Nelaimės draugas“, „Nakties svečiai“ ir kt.) iš anksto nusako būsimus veikėjų nuotykius. Pasak literatūrologo Romualdo Skunčiko, kūrinys palieka vientisos ir išbaigtos apysakos–pasakos įspūdį⁸³.

Ši apysaka–pasaka tam tikra prasme buvo etapinė V. Žilinskaitės kūryboje. Autorė pradžioje rašė poetinės–filosofinės novelės žanro pasakas, tuo tarpu nuo kūrinio „Kelionė į Tandadriką“ V. Žilinskaitė pasuko alegorinės apysakos–pasakos keliu. Lietuvos literatūros tyrinėtoja ir pedagogė Literatūros tyrinėtoja Jurgita Macijauskaitė nurodo, jog pirmasis V. Žilinskaitės apysakos–pasakos „Kelionė į Tandadriką“ sluoksnis yra detektyvinis–fantastinis siužetas. J. Macijauskaitė sutinka, kad šio siužeto raida ir pabaiga tampa filosofiniu alegoriniu pasakojimu, kelionė į Tandadriką vaizduoja asmenybės vidinę brandą, t. y. kaip ji kuriasi, kaip save pristato kitiems, kaip save formuoja⁸⁴. Panašiai mano Dalia Striogaitė, kuri kalbėdama apie V. Žilinskaitės kūrybą, pažymi išradingą fantastikos ir

⁸²Rikioras, P. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*, 281-292.

⁸³Skunčikas, R. *Vytautės Žilinskaitės apysakų- pasakų bruožai. Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*, 87.

⁸⁴Macijauskaitė, J. *Mitopoetikos paralelės A. De Sent-Egziuperi Mažajame Prince ir V. Žilinskaitės Kelionėje į Tandadriką*<http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?2265522046>(žiūrėta 2017-05-12).

transformuotos realybės supynimą, metaforinę ir simbolinę prozos tekstų prasmę⁸⁵. Apysakoje–pasakoje atsiskleidė rašytojos profesionalumas ir gebėjimas prasiskverbti į jaunojo skaitytojo sąmonę. Autorė nevengia svarbius dalykus vaizduoti su fantastiniais elementais, suteikdama jiems aktualias gyvenimo alegorijas.

Kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“ išryškėjo V. Žilinskaitės posūkis spręsti visuotinesnes problemas. Joje galima išvystyti aktualias globalines problemas, valstybių ginklavimosi varžybas, visuomenės vartotojiškumą. Autorė atsargiai vaizduoja šaltojo karo politikos bei sovietinės valdžios alegorijas (Pelenų planetos susprogimas, didysis statinys Žėručių planetoje), ši knyga parašyta būtent tuo periodu. Pasak R. Skunčiko, knygoje „Kelionė į Tandadriką“ gvildenama „niūdienio urbanistinio, grėsmingai technizuoto pasaulio dvasia, aktualios globalinės problemos (groteskiniai žmogaus ir gamtos susvetimėjimo, godžių visuomenės vartotojų paveikslai), tvyro skaudus susirūpinimas dėl gyvenimo disharmonijos, dėl žmogaus išlikimo pasaulyje“⁸⁶. V. Žilinskaitė nevengia vaizduoti vaikams realaus gyvenimo aktualijas, autorė išryškina visuomenės bei politikos neigiamus aspektus.

Pasak K. Urbos, V. Žilinskaitės „Kelionė į Tandadriką“ pranoksta kitus autorės kūrinius plėtojama siužetu bei taisyklinga kompozicija. Tačiau vaikų literatūros tyrinėtojas nurodo, kad V. Žilinskaitė labiau galvoja apie jaunąjį skaitytoją, vengia pilietinių ir politinių aliuzijų, neperkrauna paslėptomis prasmėmis⁸⁷. V. Žilinskaitės „Kelionė į Tandadriką“ yra pasiekusi paskutinio raidos etapo aukščiausią tašką⁸⁸. Autorė atsigręžė į vaikus – tuos, kuriuos labiausiai reikėjo saugoti nuo sovietinės propagandos, išugdyti kartą, kurį orientuota į dvasines vertybes, o ne materialinius daiktus, kurie neteikė jokio džiaugsmo kūrinio personažams. Rašytoja tikėjo, kad keisti pasaulį reikia pradėdant nuo vaikų.

Kūrinyje vaizduojama istorija apie niekam nereikalingų, išmestų, bet atradusių vienas kitą, bendražygius tapusių žaislų kelionę į žaidimų ir žaislų planetą. Herojų kelionės tikslas – Tandadrika – „išsipildžiusių troškimų šalis“⁸⁹, kurioje jie tikisi išvysti tai, ko jiems stinga. Tandadrika yra tarsi kūrinio herojų idealas. Pagrindiniai kūrinio veikėjai: kiškis Kadrilis, lėlė Einora, šunelis Kutas, pingvinas Tvinas, varlė Legarija ir pilotas Menesas. Kūrinio veikėjai yra spalvingi, turintys individualų mąstymą bei požiūrį. Jie yra labai žmogiški, turi ydų, kurias autorė vaizdingai perteikia kūrinyje. Visi šie herojai turi kokių nors fizinių trūkumų, dėl kurių buvo išmesti. Dėl to jie nepatenkinti savo buvimu

⁸⁵ Striogaitė, D. *Pasaka apie bendravimą*. Vilnius: Literatūra ir menas. 1988, 4.

⁸⁶ Skunčikas, R. Vytutės Žilinskaitės apysakų- pasakų bruožai. *Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*, 83-84.

⁸⁷ Urba, K. *Auginančioji literatūra*, 291.

⁸⁸ Urba, K. Apysaka paaugliams: meninio sprendimo būdai. *Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2002, 5.

⁸⁹ Venclovaitė D. Kely į išsipildžiusių troškimų šalį. *Naujos knygos*, 1983, 37.

ir mėgina dėtis kitokiais – pasakodami savo gyvenimo istorijas jas pagražina, kartais sumeluoja. Per veikėjų charakterius ir jų tarpusavio santykius atsiskleidžia kūrinio temos ir problemos.

Apysakos–pasakos pagrindinis veikėjas yra kiškis Kadrilis, kurį autorė vaizduoja kaip kontrastingą ir dramatišką personažą. Kūrinio pradžioje Kadrilis buvo drąsus, savarankiškas, siekiantis tikslo. Jis vaizduojamas kaip paauglys, kuris skaitytojus sužavi draugiškumu, paprastumu bei linksmumu. Tačiau Kadriliui tapus laivo vadu, jis kontrastingai pasikeičia, svaiginamas valdžios ir galios pajutimas užmuša jo žmogiškumo pradus. Kadrilis, tapęs vadu, savo geruosius bruožus pamažu praranda ir tampa „suaugęs“, t. y. rimtas, nebe „karštakošis“, ima „matyti plačiau“. Kadrilis neatlaiko šlovės ir valdžios, jis išduoda artimiausią bičiulį Kutą bei nusigręžia nuo savo gyvenimo svajonės. Autorė būtent jam skiria vieną iš sunkiausiai atlaikomų išbandymų – valdžios išmėginimą. Rašytoja nuosekliai atskleidžia šio veikėjo nuosmukio dramą, Kadrilis praradęs vertybių orientaciją, ima tarnauti tamsiausioms prigimties jėgoms. Vis dėlto pasakos pabaigoje Kadrilį sukrečia draugo auka, prabudęs iš sapno, jis tampa toks pats, koks buvo pradžioje, – vėl vaikiškai tyras.

Nors kūrinio pagrindinis veikėjas yra Kadrilis, tačiau skaitytojų dėmesys krypsta į šunelį Kutą, kuris vadovaujasi idealistinėmis vertybėmis. Kutas vaizduojamas kaip vaikas, kuris yra tarsi jaunesnis už Kadrilį. Jam būdingas jaunatviškas maksimalizmas. Kutas kelionės pradžioje sako: „(...) tik man vienam netoptelėjo, ko norėčiau iš Tandadrikos“⁹⁰, o sandėliuose jis vienintelis nieko neima ir ieško esmės. Kutas aukojasi dėl draugų, nesiekia naudos, yra drąsūs – leidžiasi į nuotykius dėl užsibrėžtų tikslų negalvodamas apie galimus liūdnius padarinius. Skaitytojus žavi jo begalinis gerumas, jautrumas, sąmoningumas, atsakomybė už kitų ir savo poelgius, taurus idealizmas, pasiaukojimas ir net heroizmas. Jam vieninteliam nieko nereikia iš Tandadrikos, kadangi didžiausią džiaugsmą jam suteikia draugystė su Kadriliu. Todėl jį labai skaudina pasikeitęs Kadrilio elgesys. Jautriai išgyvendamas dėl draugo išdavystės, Kutas pasiryžta pasiaukoti, nes mano, kad jo draugai, o ypač Kadrilis, atgims kaip feniksas tauresni ir geresni.

Kutas vaizduojamas kaip vientisiausias ir galbūt tragiškiausias kūrinio personažas. Jis neišsizada idealizmo iki pat kūrinių pabaigos, taip pat įkūnija pačias gražiausias ir tauriausias savybes. Kelionė po planetas jį subrandina, išmokina vertinti save ir visa, kas jį supa. Nors jam nepasiseka, kūrinio pabaigoje visi veikėjai jo dėka suvokia savo veiksmų absurdiškumą ir padarytas klaidas. Taip autorė išreiškė savo požiūrį į idealizmą, net jei nepasiseka, vis tiek verta stengtis.

⁹⁰Žilinskaitė, V. *Kelionė į Tandadriką*. Vilnius: Alma littera, 2013, 44.

Autorė varlę Legariją vaizduoja kaip valdžios ir jėgos simbolį, kuri artima kitam apysakos–pasakos personažui – Kadriliui⁹¹. Autorė varlę Legariją vaizduoja kaip pilna pagiežos kitiems personažą. Ji stengiasi visada būti pati svarbiausia ir jaučiasi geriausia iš visų žaislų, jai būdingas egoizmas, savanaudiškumas. Varlė Legarija turi lyderio sindromą. Jos tikslas viską laiką būti dėmesio centre, vadovauti. Hipertrofuotas valdžios ir naudos sau siekimas – ryškiausi varlės Legarijos bruožai. Taip pat Legarijai būdingas materializmas, iš kelionės į Tandadriką ji trokšta krepšio, prikrauto vertingų ir gyvybiškai reikalingų daiktų. Todėl kiekvienoje planetoje Legarija ieško, kuo papildyti savo krepšį. Jai ypač pasiseka sandėlių planetoje, iš kur parsivilkio gausybę daiktų. Taigi, savąją Tandadriką varlė Legarija surado daiktų sandėlių planetoje. Kūrinyje V. Žilinskaitė Legarijos ir Kadrilio paveikslais meniškai atskleidė, kaip valdžios troškimas keičia veikėjų prigimtį⁹².

Kutas ir Kadrilis atstovauja vaikų pasauliui, tuo tarpu kiti kūrinio veikėjai – suaugusiųjų pasauliui. Lėlė Einora vaizduojama kaip kilni ir trapi būtybė, kuri nuoširdžiai svajoja apie ateitį. Ji išdidi, jautri, praktiška, o kartu ir kilni, moteriška bei siekianti grožio ir meilės. Jai būdingas moteriškumas bei balansavimas tarp paviršutiniškumo ir būties slėpinių suvokimo. Einora yra moteriško personažo tipas, jai tarsi 20 metų. Einora nori, kad ją mylėtų, nešiotų ant rankų. Ji suvokia šunelio Kuto aukos prasmę ir išgyvena dėl jo tragiškos lemties.

Pilotas Menesas vaizduojamas kaip pats uždariausias, tyliausias ir mažiausiai nuspėjamas personažas. Visada daugiau dirba negu kalba. Siekia padėti ne tik sau, bet ir draugams. Kelionės metu piloto savybės išlieka tos pačios, charakteris praktiškai nepasikeičia. Menesas vaizduojamas kaip konkretus ir racionalus personažas, jo pasisakymai visada yra trumpi ir aiškūs: „[m]ano vardas Menesas (...) [e]su iš tos pačios mašinos, iš namo su rusvais gėlių loveliais balkonuose“⁹³.

Pingvinas Tvinas vaizduojamas kaip nepaslankus ir protingas personažas, kuris kritiškai vertina savo išvaizdą: „[n]ors esu visų storiausias, nerangiausias ir, be to, dar šlubas“⁹⁴. Jis yra vyriško personažo tipas. Jis, kaip ir pilotas Menesas, žavisi lėle Einora. Kūrinyje jis atlieka savotišką seklio funkciją, jis išsprendžia pačias kebliausias ir sunkiausias mįsles. Tvinas sugeba žaislų tarpusavio santykiuose palaikyti harmoniją, užgesinti kylančius konfliktus, kūrinyje jis pelnė draugų pagarbą.

Autorė kūrinio pradžioje nurodo kiekvieno veikėjo kelionės tikslą. Pavyzdžiui, Kadrilis pareiškė: „norėčiau nieko nepabūgti, norėčiau nugalėti galingesnius už save, norėčiau visur būti pirmas...“⁹⁵. Lėlė Einora Tandadrikoje nori atrasti žaislų gydyklą ir taisyklą: „ir aš vėl atmerksiu akis...

⁹¹ Skunčikas, R. Vytautės Žilinskaitės apysakų-pasakų bruožai. *Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*, 85.

⁹² Ten pat, 86-89.

⁹³ Žilinskaitė, V. *Kelionė į Tandadriką*, 33.

⁹⁴ Ten pat, 43.

⁹⁵ Ten pat.

vėl šukuosiuos ilgus šilkinis plaukus...būsiu mylima ir ant rankų nešiojama...“⁹⁶. Varlė Legarija nors įtariai žiūri į kelionę į Tandadriką, tačiau ji taip pat išreiškė savo norus: „man taip pat būtų ne pro šalį išsigydyti nuo karpos ir įsigyti naują krepšį, prikrautą vertingų ir gyvybiškai reikalingų daiktų“⁹⁷. Pingvinas Tvinas tikisi, kad „žaidimų tėvynėje pakliūsiu ant dreifuojančio ledkalnio (...) susitiksiu su savo mėlynaisiais pusbroliais, karališkaisiais pingvinais, ir...ir...“⁹⁸. Vienintielis Kutas delsia išsakyti savąjį norą: „[t]ik man vienam dar netoptelėjo, ko norėčiau iš Tandadrikos, – atsiduso Kutas. – Bet jeigu toptelėtų, tai norėčiau tokių žaidimų, kokių neturėjau, tokių fejerverkų, kokių nemačiau, tokių reginių, kokių jokiuose paveiksliukuose nerasi...“⁹⁹. Visi žaislai iš kelionės tikisi naudos, Kadrilis nori įgyti daugiau drąsos, Einora nori išsigydyti, Tvinas nori susitikti su savo artimaisiais. Legarijos norai yra materialūs, tuo tarpu vienintielis Kutas negali sugalvoti, ko norėtų iš svajonių planetos.

Kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“ svarbus yra kelionės motyvas. J. Macijauskaitė nurodo, kad viena dažniausių tokių pasakojimų schemų yra: atskyrimas, išbandymai, ritualinis apsisvalymas, grįžimas kitu statusu¹⁰⁰. V. Žilinskaitė siekia parodyti, kad tikslas yra ne pati išsvajotoji planeta Tandadrika, bet kelionė į ją. Kiekvienas šio kūrinio veikėjas, įkūnijantis atskirą charakterį, patiria dvasinę raidą bendraudamas su kitais, įsiveldamas į nuotykius, tokiu būdu išoriniai įvykiai tampa charakterio raidos stimulais. Būtent gėrio ir blogio susidūrimas kiekvieno veikėjo viduje yra šios kūrinio pagrindiniu siužetu.

Pasak R. Skučiko, žaislų kelionė tai yra užuomina apie žmogaus būtį, t. y. kaip kiekvienas iš jų pasitarnaus žmogiškumui ir tiesai, tokia bus ir laimė, kiekvieno jų pasiektoji Tandadrika¹⁰¹. Kiekvienas kūrinio veikėjas išsiskiria individualiu mąstymu, tikrovės suvokimu, todėl kiekvienas iš jų skirtingai supranta ir kelionės tikslą. Autorė vaizduoja ilgą, pilną paslapčių, daugiaprasmių išbandymų, grėsmių ir dramatinio kelionę. Žaislai keliauja per atskiras planetas. Kiekviena planeta, kurioje jie sustoja, yra savita, kiekvienoje planetoje gyvenimas yra kitoks. Žaislų aplankomos planetos įkūnija moralines vertybes. Taip pat jos atlieka svarbų vaidmenį, nes būtent po jas keliaudami žaislai dvasiškai tobulėja ir peržiūri savo vertybes. Pavyzdžiui, Gėlių planetoje atskleidžiama švelnumo galia. Lėlė Einora svarsto: „[t]ereikėjo Kadriliui švelniai paglostyti jai stiebą letenėle, ir ji puolė jį gelbėti... Gal dėl to iki tol buvo žiauri ir išdidi, kad jokio švelnumo nepatyrė...“¹⁰². Galiausiai paaiškėja, kad palydovinės Tandadrikos

⁹⁶Ten pat.

⁹⁷Ten pat.

⁹⁸Ten pat.

⁹⁹Ten pat.

¹⁰⁰Macijauskaitė, J. *Mitopoetikos paralelės A. De Sent-Egziuperi Mažajame Prince ir V. Žilinskaitės Kelionėje į Tandadriką*.

¹⁰¹Skučikas, R. Vytutės Žilinskaitės apysakų-pasakų bruožai. *Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*, 85.

¹⁰²Žilinskaitė, V. *Kelionė į Tandadriką*, 192-193.

planetos sandėliuose gulintys daiktai laimės taip pat negali suteikti. Nuskamba vienas pagrindinių pasakos moralų – dvasinės vertybės svarbesnės už materialines.

V. Žilinskaitė kūrinyje kaltės problemą rutuliuoja etapais. Kūrinio pradžioje kaltės jausmas siejamas su melu. Kūrinio veikėjai nenori pripažinti, kad yra niekam nereikalingi, aplūžę ir išmesti žaislai, todėl pasakodami savo gyvenimo istorijas, jie jas pagražina ir ištiesai meluoja. Einora meluoja ir melas daro ją nelaisvą: „tereikia syki pameluoti – ir jau norom nenorom ima regztis visas melagysčių voratinklis, nè pats nebesuprasi, ar tu klastūnas voras, ar belaisvė musė“¹⁰³. Veikėjai jaučia kaltę, nes pažeidė dorovės normą, todėl jie prarado teisumą. Kaltės jausmą sužadina personažų savimonė, jų sąžinė¹⁰⁴. Tuo tarpu sąžinė tai yra emocinis savo elgesio vertinimas. Nors autorė tiesiogiai nepasako, kad personažai jaučiasi kalti dėl savo melo, tačiau ji leidžia pačiam skaitytojui nuspręsti dėl veikėjų elgesio moralinių pasekmių.

Ryškiausiai kūrinyje vaizduojamas Kuto patiriamas kaltės jausmas dėl sudegintos planetos. Planeta, kurioje vieni miestai, lenktyniaudami su kitais, kuris geriau apsaugos baltą ir tyrą, vienintelį tokį paukštelį skyrė jo gynybai vis daugiau ir daugiau ginklų, kol galų gale visą dangų apnarpliojo laidais, bijodami vienas kito užpuolimo. Karo taikos labai joms nepavyko sulaukti, tačiau atsitiktinė žiežirba per akimirką sudegino viską: laidus, miestus, ginklų sandėlius, miškus ir patį baltąjį paukštelį. Pajaco minimas paukštis mums leidžia suprasti, kad kalbama apie balandį. Naujausiame simbolių žodyne nurodoma, kad „Biblijoje balandis, kurį Nojus pasiunčia iš arkos, neša snape alyvmedžio šakelę kaip ženklą su Dievu atkurtos taikos po pasaulinio tvano“¹⁰⁵. Autorė ironiškai perteikia šaltojo karo politiką – nuolatinį atominių ginklų arsenalo didinimą, prisidengiant taikos saugojimu.

Kai Kutas sudegina planetą, ji atrodo, kaip po pasaulinės tragedijos (tarsi kalbama apie pasaulinį karą, kuomet buvo varžomasi, kas turės daugiau ginklų). Kutas suvokęs, kad sudegino visą planetą, Kadrilis pamato, „kad jo bičiulis pražilo per vieną naktį – trumputę, bet tokią begaliniai ilgą! – svetimos planetos naktį!“¹⁰⁶. Tačiau, ar tikrai Kutas yra kaltas? Juk tą planetą sunaikina ne Kutas, tačiau tie, kurie ginklavosi. Tai tarsi žemės planetos alegorija. Kadrilio ištarti žodžiai: „Būkit prakeikti, jūs, per kuriuos nekaltieji tampa kaltais!“¹⁰⁷, leidžia suprasti, kad Kuto patiriamą kaltės jausmą galima priskirti prie politinės kaltės formos, kuri slypi valstybės veikėjų veiksmuose ir valstybinėje pilietybėje, dėl kurios tos valstybės gyventojai turi kęsti veiksmų padarinius. Kiekvienas žmogus dalijasi su kitais atsakomybę už tai, kaip jis yra valdomas. Instancija čia, ir vidaus, ir užsienio politikoje, yra nugalėtojo

¹⁰³Ten pat.

¹⁰⁴Iljin, J. *Emocijos ir jausmai*, 201.

¹⁰⁵Biedermanas, H. *Naujasios simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis, 2002, 26.

¹⁰⁶Žilinskaitė, V. *Kelionė į Tandadriką*, 118.

¹⁰⁷Ten pat.

valia ir galia¹⁰⁸. Padovanodamas pajacui pupą, Kutas tarsi nori atpirkti savo kaltę. Tai įrodo Kadrilio žodžiai: „[a]tmink, čia lieka tavo pupa, kad ji augs, augs ir užaugs, ir pražys raudonais žiedeliais, o tada atskris bitė, ir planeta vėl bus gyva!“¹⁰⁹.

Apysakos–pasakos personažai savo kelionėje pasiekia du tikslus: dvasinius ir materialinius. Autorė vaizduoja, kad personažams materialinės vertybės svarbesnės už dvasines, tačiau galiausiai paaiškėja, kad materialinės vertybės jiems laimės nesuteikia. Kūrinio veikėjai jaučiasi kalti, nes jie savanaudiškai siekia savo tikslų. Šį kaltės jausmą geriausiai vaizduoja Kadrilis ir Legarija.

Kadrilis dėl savo svajonės išsižada draugystės su Kutu. Kūrinio pradžioje Kadrilis su Kutu elgėsi draugiškai, linksmai, tačiau tapęs laivo vadu, jis pasikeičia: „[d]abar Kadrilis įširdo ne juokais: tas Kutas stačiai nepataisomas! Sprendžia klausimus kaip pelėkautas!“. Kadrilis iš egoistinių paskatų nuskriaudė Kutą, kuriam labai skaudu dėl draugo išdavystės. Autorė vaizduoja, kad Kadrilis nesupranta savo poelgių pasekmių. Jis nerodo jokios atgailos ar sąžinės graužaties. Todėl toks elgesys sužadina skaitytojui dar didesnes neigiamas emocijas Kadrilio atžvilgiu. Ir tik Kuto auka pakeičia Kadrilio jausmus. Dabar jis jaučiasi kaltas dėl savo elgesio su Kutu, kadangi jis veikė priešingai kito žmogaus interesams, jis nebuvo pačiu savimi.

Autorė individualizuoja kūrinio herojus, jie skirstomi ne į gerus ir blogus, bet į tai, kaip išgyvena kaltę. Kadrilis tapęs laivo vadu bei Legarija, kuri vertina tik materialines vertybes, vaizduojami kaip neigiami personažai, kadangi jie nesupranta savo kaltės, nejaučia atgailos.

Kūrinyje esminis yra lėlės Einoros ir šunelio Kuto dialogas, kur jie kalbasi apie mirtį, vedančią į atgimimą. Kaltės kankinamam ir draugo nuviltam šuneliui lėlė papasakoja istoriją apie Feniksą, kuris pagyvenęs ima ir sudega, o paskui iš pelenų vėl atgimsta gražus, stiprus, jaunas. Kutas nusprendžia, kad Einora „žiūri širdimi“, o ne akimis ir dėl to „mato esmę“. Kadrilis jau nebemato jos, nes žiūri paviršutiniškai – jam rūpi planšetė ir autoritetas. Paskutinis Kuto klausimas Einorai vėl liudija pasiaukojimą: „Ar gali feniksas sudegti ne dėl savęs, o dėl kito... sudegti, kad kitas būtų geresnis... pavirsti pelenais, kad iš jo pelenų kitas atgimtų geresnis“. Būtent Einora ir pakiša jam šią mintį: „Kai prisimenu tą gėlę, – lyg sau ištarė Einora, – noriu būti geresnė“. Tuomet Kutas ryžtasi aukai. Mirties kito labuimotyvą galima įvardyti kaip tam tikrą mitinių idėjų perprasminimą: ne pats asmuo simboliškai miršta, kad gimtų atsinaujinęs, o už jį tai padaro kitas, kad šis atsinaujintų. Kadriliui kelionės pabaiga reiškia atgimimą: gimimą dvasiškai atsinaujinus, naujo gyvenimo pradžią ir kartu

¹⁰⁸ Jaspersas, K. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*, 261-280.

¹⁰⁹ Žilinskaitė, V. *Kelionė į Tandadriką*, 116.

naujo laiko pradžią. Tuo tarpu vaizduojama Kuto kančia už kitų kaltes yra aukščiausia žmogaus dorumo pakopa, mažai kam tepasiekiamo.

Taigi, V. Žilinskaitė kūrinys „Kelionė į Tandadriką“ kelia moralinius ir filosofinius žmogaus būties klausimus: kas yra kaltė ir jos suvokimas, kas yra moralinė atsakomybė? Kodėl prasikaltęs žmogus nejaučia sąžinės graužaties? Kaltė nebūtinai yra aiškus nusikaltimas, už kurį galima bausti. Kaltė yra ir moralinis nusižengimas. Savo kaltės suvokimas yra būtina žmogaus dorėjimo sąlyga. Todėl visiškas dorovinis tamsuolis nepripažįsta savo kaltės.

Išvados

Kaltės jausmą galima vertinti kaip vertybę, kuri skatina nenusižengti socialinei ir pačio žmogaus pripažintai vertybių sistemai. Kaltės jausmo vaizdavimas vaikų literatūroje yra ypač reikšmingas, kadangi literatūra atlieka auklėjamąją funkciją. V. Žilinskaitė vaikų auklėjimo problemas sprendžia savitai, pasitelkdama fantaziją, veikdama pagal vaiko psichologijos dėsnius. Ji kelia skaudžias, sudėtingas problemas, tačiau neperša savo išvadų jauniems skaitytojams. Ji nori tik parodyti, koks pasaulis yra sudėtingas. Jos manymu, vaikus jau nuo mažens reikia ruošti nusivylimams, sunkumams, įvairių jausmų, tame tarpe ir kaltės, išgyvenimui.

V. Žilinskaitė dažnai savo kūrinuose vaizduoja du veikėjus, rodo jų poelgius, sąveiką. Veikėjų gretinimo principas vaikų literatūroje laikomas svarbia charakterių kūrimo priemone. Jie atskleidžia dabarties žmogaus tamsiuosius dvasios protrūkius, tame tarpe ir kaltę. Kaltės jausmas V. Žilinskaitės kūrinuose vaizduojamas netiesiogiai. Ji nepasako, kas kaltas, o kas ne. Ji leidžia pačiam skaitytojui tai nuspręsti.

Kūrinyje „Kumeliuko kerštas“, pagrindinis kūrinio veikėjas jaučiasi kaltas dėl netinkamo reagavimo, piktadarystės. Nors autorė tiesiogiai neperteikia, kad kumeliukas jautėsi kaltas, tačiau ji leidžia pačiam skaitytojui padaryti savo išvadas. V. Žilinskaitė aiškiai vaizduoja, kad kaltė tai yra dorovinis jausmas, kuris neleidžia žmogui susitaikyti su blogiu savyje, verčia atgailauti dėl to, kas įvyko, ir ateityje nekartoti nedorų veiksmų. Tuo tarpu V. Žilinskaitė kumeliuko kaltės jausmo kulminaciją vaizduoja ne tik kaip atgailą, bet ir kaip tam tikrą psichologinę brandą, lūžį, pasiryžimą įveikti ne tik kitą, bet ir save.

Pasakojime „Robotas ir peteliškė“ pagrindinis kūrinio veikėjas jaučiasi kaltas dėl savo ribotumo, jis norėjo parodyti savo jausmus, bet to nepadarė. Tai lyg sąžinės jausmas, kuris skatina būti pačiu savimi. Todėl robotas yra kaltas dėl savo neveiksnumo. Pasakose „Kumeliuko kerštas“ ir „Robotas ir peteliškė“ autorė aiškiai vaizduoja, kad kaltės jausmas daug ką pakeičia pačių herojų sąmonėje.

Panašią kaltės jausmo formą galima įžvelgti V. Žilinskaitės pasakoje „Medinė antis“. Pasakoje keliamos išdavystės, kaltės išpirkimo problemos. Medinukė jaučiasi kalta, kiekvienasyra atsakingas už visas pasaulio neteisybes ir skriaudas, ypač už nusikaltimus, daromus jam matant ar žinant. Jeigu asmuo nedaro visko, kad užkirstų kelią nusikaltimui, tada jis yra kaltės bendrininkas. Jeigu žmogus neaukvoja gyvybės, mėgindamas sukliudyti, kad nebūtų žudomi kiti, tada jis jaučiasi kaltas, nors ši kaltė nėra suvokiama juridiniu, politiniu ir moraliniu požiūriu.

Kūrinyje „Snaigė, kuri nesutirpo“ kaltumo suvokimas sutampa su bausmės numatymu, t. y. kaltė yra sutrikusios sąmonės savęs sekimas, savęs apkaltinimas ir savęs pasmerkimas. Kaltės jausmas kyla tada, kai žmogus nusižengia socialinei arba jo paties pripažintai vertybių sistemai. Dėl kaltės jausmo suvokimo žmogui net gali kilti poreikis būti nubaustam. Snaigė jaučia kaip nusižengė gyvenimo dėsniui ir normai, dėl šios priežasties dabar kenčia kiti.

Analizuojamose V. Žilinskaitės trumposiose pasakose visi kūrinio veikėjai jaučia atgailą, visi siekia būti nubausti. Autorė nori parodyti, kad kaltę galime išgyventi dėl savo veiksmų, neveikimų arba dėl aplinkybių, kurių negalime pakeisti. Personazų jaučiama atgaila rodo, kad svarbiausia išsaugoti savo dorovines vertybes.

V. Žilinskaitė kūrinyje „Kelionė į Tandadriką“ kelia moralinius ir filosofinius žmogaus būties klausimus: kas yra kaltė ir jos suvokimas, kas yra moralinė atsakomybė? Kodėl prasikaltęs žmogus nejaučia sąžinės graužaties? V. Žilinskaitė kaltės problemą rutuliuoja etapais. Apysakos–pasakos pradžioje kaltės jausmas siejamas su melu. Veikėjai jaučia kaltę, nes pažeidė dorovės normą, todėl jie prarado teisumą. Kaltės jausmą sužadina personazų savimonė, jų sąžinė.

Ryškiausiai vaizduojamas Kuto patiriamas kaltės jausmas. Kutas vienintelis jaučia atgailą ir siekia atpirkti savo kaltę padovanodamas pajacui pupą. Tačiau jo negalima laikyti kaltu, nes planetą sunaikina ne Kutas, tačiau tie, kurie ginklavosi. Todėl jo patiriama kaltės jausmą galima priskirti prie politinės kaltės formos, kuri slypi valstybės veikėjų veiksmuose ir valstybinėje pilietybėje, dėl kurios tos valstybės gyventojai turi kęsti veiksmų padarinius.

Autorė priešingai vaizduoja Kadrilio ir Legarijos kaltę, kurios jie nepripažįsta. Veikėjai savanaudiškai siekia savo tikslų, tačiau jie nejaučia atgailos. V. Žilinskaitė individualizuoja kūrinio herojus, jie skirstomi ne į gerus ir blogus, bet į tai, kaip išgyvena kaltę. Autorė vaizduoja, kad savo kaltės suvokimas yra būtina žmogaus dorėjimo sąlyga. Todėl visiškas dorovinis tamsuolis nepripažįsta savo kaltės.

Kūrinio pabaigoje vaizduojama aukščiausia žmogaus dorumo pakopa – Kuto auka už kitų kaltes. Dėka Kuto aukos Kadriliui kelionės pabaiga reiškia atgimimą: gimimą dvasiškai atsinaujinus, naujo gyvenimo pradžią ir kartu naujo laiko pradžią.

Darbas gali būti įdomus ir naudingas detalesniam kaltės jausmo vaikų literatūroje tyrimui. V. Žilinskaitės kaltės jausmo vaizdavimo bruožus būtų tikslinga palyginti su kitų vaikų rašytojų kūriniais.

Summary

This paper analyzes the problem of the guilt in tales for children by V. Žilinskaitė. The purpose of the research is to analyze how V. Žilinskaitė in tales for children represents the problem of guilt. The following methods have been applied: analysis of scientific literature and descriptive – analytical method. In this paper analyzes the short tales by V. Žilinskaitė: „The Foal's Revenge“, „The Snowflake That Did Not Melt“, „The Robot and the Moth“ and „The Wooden Duck“. Also this research analyzes the story „Journey to Tandadrika“.

The feelings of guilt in tales by V. Žilinskaitė can be seen as a value, which promotes to commit to social and personal values system. The feelings of guilt in children's literature is especially significant, because the literature performs educational function. V. Žilinskaitė parenting problems are solved individually, she uses the imagination and operates accordance to the laws of child psychology. In her works are painful and difficult problem, but she doesn't offer their findings for young readers. V. Žilinskaitė just wants to show what the world is complex. She believes that the children at a young age should be prepared for disappointments, difficulties, different feelings including guilt.

In tales by V. Žilinskaitė can be seen that the characters feel guilty for their actions, inactions and situations which can't be replaced. In short tales characters feel repentance, they want to be punished. In the story "Journey to the Tandadrika" the author portrays the character's suffering for other guilt, that is the highest human morality stage, which is difficult to achieve. V. Žilinskaitė in the tales represents repentance, which shows that the most important is to preserve their moral values.

This work can be interesting and rewarding for detailed guilt study in children's literature. The guilt imaging in tales by V. Žilinskaitė. The author's guilt imaging would be appropriate to compare with other writer's points.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

1. Abraitytė, L. „Pasakos pasaulyje“. *Recenzijos anotacijos*.
2. Akrilas J. L. *Aristotelis*. Vilnius: Atvirosios Lietuvos fondas, 1994.
3. Biedermanas, H. *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis, 2002.
4. Blaževičiūtė, N. *Neužprogramuoti žodžiai*. Leidinys: Tarybinis mokytojas, 1979.
5. Daujotytė, V. *Parašyta moterų*. Vilnius: Alma littera, 2001.
6. Dobilaitė, D. „Be nuolaidų gležnam amžiui“. *Naujos knygos*, 1980.
7. Gaižiūnas, S. *Žingsnis į poetiškumą*. Vilnius: Literatūra ir menas, 1974.
8. Halder, A. *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2002.
9. Heideger, M. *Būtis ir laikas. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1993.
10. Heidegeris, M. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis, 1989.
11. Helmut, B. *Psichologijos atlasas I tomas*. Vilnius: Alma litera, 1924.
12. Hobsas T. *Leviatanas*. Vilnius: Pradai, 1999.
13. Iljin, J. *Emocijos ir jausmai*. Maskva: II leidykla, 2007.
14. Jaspersas, K. T. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis, 1989.
15. Kantas I. *Dorovės metafizikos pagrindai*. Vilnius: Mintis, 1980.
16. Kaufman, W. *Without Guilt and Justice: from Decidophobia to Autonomy by Walter Kaufmann*. New Yourk: P.H. Wyden, 1973.
17. Klimašauskienė, I. „V.Žilinskaitės apsakymų vaikams savitumas“. *Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1997.
18. Kuzmickas, B. *Katalikiškoji filosofija. XIX ir XX a.* Vilnius: LTU leidybos centras, 2003.
19. Leonas P. *Teisės filosofijos istorija*. Vilnius: Mintis, 1995.
20. Macijauskaitė, J. *Mitopoetikos paralelės A. De Sent-Egziuperi Mažajame Prince ir V. Žilinskaitės Kelionėje į Tandadriką*. Prieiga internetu: <http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?2265522046> (žiūrėta 2017-05-11).
21. Maskuliunienė, Dž. *Tebūnie čia radinių namelis!* Prieiga internetu: <http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?1987049704> (žiūrėta 2017-04-24).
22. Matuzevičius, E. „Derlingi metai“. *Tarybinis mokytojas*, 1979, liepos 27.
23. Nikolajeva, M. „Guilt, empathy and the ethical potencialo of children’s literature“. *Journal of children’s literature research*, 2012. Prieiga internetu: <http://www.barnboken.net/index.php/clr/article/viewFile/139/221> (žiūrėta 2017-03-27).

24. Rikioras, P. *Gėrio kontūrai iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis, 1989.
 25. Skunčikas, R. „Vytautės Žilinskaitės apysakų–pasakų bruožai“. *Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
 26. Striogaitė, D. *Pasaka apie bendravimą*. Vilnius: Literatūra ir menas, 1988.
 27. Tumelis, J. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
 28. Urba K. *Pasisakymai apie vaikų literatūrą*, Vilnius, 2004.
 29. Urba, K. „Apysaka paaugliams: meninio sprendimo būdai“. *Lietuvių apysaka vaikams: žanro modifikacijos*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
 30. Urba, K. *Auginančioji literatūra*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015.
 31. Urba, K. *Opozicijų prasmės V. Žilinskaitės pasakoje „kumeliuko kerštas“*. Prieiga internetu: http://www.saltiniai.info/files/literatura/LH00/K%C4%99stutis_Urba._Opozicij%C5%B3_prasm%C4%97s_V._%C5%BDilinskait%C4%97s_pasakoje_KUMELIUKO_KER%C5%A0TAS.LHS600B.pdf (žiūrėta 2017-04-27).
 32. Urba, K. „Vaikystė knygų lentynoje“. *Literatūros panorama '81*, Vilnius, 1983.
 33. Venclovaitė, D. „Kely į išsipildžiusių troškimų šalį“. *Naujos knygos*, 1983.
 34. Žemaitis, V. *Dorovės sąvokos*. Vilnius: Mintis, 1983.
 35. Žilinskaitė, V. *Ugdyti moralinį atsparumą*. Šiuolaikinės vaikų literatūros problemos. Vilnius: Vaga, 1979.
-
1. Žilinskaitė, V. „Medinė antis“. *Ledinė fejė: rinktinė*. Vilnius: Vaga, 1979.
 2. Žilinskaitė, V. *Kelionė į Tandadriką*. Vilnius: Alma littera, 2013.
 3. Žilinskaitė, V. „Kumeliuko kerštas“. *Robotas ir peteliškė: pasakos ir apsakymai*. Vilnius: Vaga, 1978.
 4. Žilinskaitė, V. „Robotas ir peteliškė“. *Robotas ir peteliškė: pasakos ir apsakymai*. Vilnius: Vaga, 1978.
 5. Žilinskaitė, V. „Snaigė, kuri nesutirpo“. *Robotas ir peteliškė: pasakos ir apsakymai*. Vilnius: Vaga, 1978.